

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstooftmerk

Versijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redaktie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

KINDERMISHANDELING EN HET BEROEPSGEHEIM VAN DE GENEESHEER

door A. DASSEN, Rechter in de Politierechtbank,
Lid van de Nationale Raad voor Jeugdbescherming.

De laatste maanden werd de publieke opinie in ons land opgeschrikt door enkele ernstige gevallen van kindermishandeling waarbij de minderjarigen aan de opgelopen verwondingen overleden :

— Te Sint-Jans-Molenbeek : 7-jarig jongetje doodgeslagen door halfzuster en schoonbroeder bij wie het inwoonde.

— Te Hemiksem : 4-jarig meisje mishandeld door ouders met de dood als gevolg.

— Te Aalst : vier maand oud kindje doodgeslagen door vader omdat het huilde.

— Te Gent : Vader slaat tweejarig zoontje dood, omdat het kind lastig was.

Ondanks deze erge feiten zou men de indruk kunnen krijgen dat deze gevallen eerder uitzonderingen zijn.

Niets is minder waar ; zowel in binnen- als in buitenland is kindermishandeling een vaak voorkomend verschijnsel ⁽¹⁾.

Het zijn vooral de geneesheren die het eerst en het meest met deze gevallen worden gekonfronteerd. Dikwijls worden zij geraadpleegd door een ouder, die zijn kind moet laten verzorgen, omdat het zich in min of meerdere mate door « een ongelukje » zou gekwetst hebben.

Voor de geneesheer is het niet altijd eenvoudig om vast te stellen of de opgelopen kwetsuren door een toeval of met opzet werden veroorzaakt.

Stelt hij vast dat de verwondingen kwaadwillig werden toegebracht, dan rijst voor hem het probleem van zijn beroepsgeheim ; inderdaad er stellen zich voor hem tal van vragen :

— Zijn het kind of zijn ouders zijn patiënten ?

— Mag of moet hij de overheid verwittigen ?

— Zal de aanklacht een oplossing voor het kind brengen, vermits men het eindresultaat van een strafonderzoek toch niet op voorhand kent ?

— Zullen de ouders door deze meldingsplicht niet aarzelen een dokter te raadplegen, met alle nadelige gevolgen voor het kind ?

— Hoe zal hij herhaling vermijden ? Als geneesheer is hij immers gehouden zijn patiënt « naar best weten en

vermogen te behandelen » hetgeen impliceert dat hij herhaling van de mishandelingen tot elke prijs moet trachten te voorkomen.

Het komt ons voor dat deze en andere vragen het geneesherenkorps bekommeren, en er uitgekeken wordt naar een voor ieder — kind, ouders en geneesheer — aanvaardbare oplossing.

* * *

Vooraleer naar deze oplossing te zoeken willen wij erop wijzen dat de problematiek over het beroepsgeheim, zoals Prof. R. Legros zegt, moeilijk is, en daarvoor geen eensgezinde doctrine bestaat ; « de geneesheer heeft de indruk steeds een wet te overschrijden, ofwel de ongeschreven wet van het geweten, ofwel de geschreven wetten opgelegd door de maatschappij » ⁽²⁾.

Een lid van de Academie voor Morele en Politieke Wetenschappen van Frankrijk, noemde het beroepsgeheim « één van de meest delicate en belangrijkste problemen van het strafrecht » ⁽³⁾.

Prof. Blanpain spreekt van een « doolhof » in verband met het medisch beroepsgeheim ⁽⁴⁾.

In de rechtsleer en de rechtspraak lezen wij dat aan het vraagstuk van het medisch beroepsgeheim geen vaste oplossing kan gegeven worden, niettegenstaande art. 458 van het strafwetboek een duidelijke omschrijving geeft van het begrip beroepsgeheim.

Lange tijd heeft men gemeend dit moeilijk probleem te kunnen omzeilen door aan het beroepsgeheim een absoluut karakter te geven. De geneesheer diende in alle omstandigheden te « zwijgen ». Dit was het standpunt zowel van de juridische als van de medische wereld.

Nochtans begint men thans meer en meer de nadruk te leggen op de evolutie van het inhoudelijk begrip der geneeskunde, ook in verband met het beroepsgeheim. Velen zijn het eens dat de « individuele geneeskunde » dient te evolueren naar een « sociale geneeskunde » waarbij de gezondheid van gans de gemeenschap betrokken is ; Van Reepingen spreekt van « un humanisme médical » ⁽⁵⁾, en

J. Vermeersch ⁽⁵⁾ spreekt in dat verband over het « dualisme in het beroepsgeheim van de geneesheer ».

Dit begrip « sociale geneeskunde » zal nu een belangrijke rol spelen bij de bepaling van de taak van de geneesheer, in verband met zijn beroepsgeheim, wanneer hij gevallen van kindermishandeling dient te behandelen.

* * *

Het is niet de laatste tijd dat kinderen mishandeld en geslagen worden. Een van de oorzaken daarvan kan wellicht gevonden worden in een opvatting, die ook nog vandaag heerst, dat kinderen door hun ouders beschouwd worden als « eigendom » waarover zij volstrekt vrij mogen beschikken.

In dat verband zegt Procureur-generaal J. Matthijs dat juist één van de voornaamste hoekstenen van de wet van 8 april 1965 is, dat de minderjarige niet meer mag beschouwd worden als « rechtsvoorwerp » waarop de meerderjarige zou beweren volstreekte rechten te mogen uitoefenen, maar wel als « rechtssubjekt » ⁽⁷⁾.

Ook de Nederlandse geneesheer Cohen-Matthijssen meent dat in de Nederlandse wetgeving men bescherming van de rechten van het kind minder achtte dan de bescherming van de rechten van de ouders op hun kind.

M. Vincent zegt : « L'enfant n'est pas un objet de droits subjectifs mais il a le droit d'exiger des parents, quelques soient leurs situations personnelles, le respect de ses besoins fondamentaux » ⁽⁸⁾.

In deze eeuw heeft het tevens lang geduurd alvorens de behandelende geneesheren dachten aan de mogelijkheid van mishandelingen als oorzaak van fracturen en hematomen bij kinderen.

Nog in 1946 vestigde Caffey ⁽⁹⁾ de aandacht op de combinatie van subdurale hematomen en fracturen, waarbij hij deze laatste als gevolg achtte van de aandoeningen van het centrale zenuwstelsel.

Astley ⁽¹⁰⁾ zocht nog in 1953 in de verhoogde fragiliteit van de beenderen, de oorzaak van verder onverklaarbare fracturen bij kleine kinderen.

Pas sinds ruim 15 jaar publiceert men allerlei artikels over kindermishandeling als mogelijke oorzaak van wat de Amerikanen voor het eerst hebben genoemd het « battered child syndrome ».

Nog niet zolang geleden boog de Raad van Europa zich over dit probleem, en nodigde de lidstaten uit wettelijke maatregelen te treffen ten einde de geneesheren van hun beroepsgeheim te ontheffen telkens het gevallen van kindermishandeling betreft. Zij zouden aangifte moeten doen bij een daartoe aangewezen instantie ; deze instantie zou eerst zelf een onderzoek moeten instellen voordat zij de politie mag inschakelen ⁽¹¹⁾.

Zoeken wij naar de landen die zich in het bijzonder hebben geïnteresseerd aan het probleem van kindermishandeling en het beroepsgeheim van de geneesheer, dan stellen wij vast dat vooral de Verenigde Staten en Nederland op dat domein een belangrijke plaats innemen. In die twee landen en ook in Engeland en Duitsland heeft dit vraagstuk de bijzondere aandacht getrokken van medici, juristen, sociologen, psychologen en maatschappelijke werkers ⁽¹²⁾. Door hun publicaties werd de publieke opinie gesensibiliseerd en ontstonden in voornoemde landen verenigingen tegen kindermishandeling ⁽¹³⁾.

Het zijn Kempe en zijn medewerkers die aan kindermishandeling de naam gaven van « Battered Child Syndrome ». Zij publiceerden in 1962 een onderzoek betreffende 749 kinderen van wie 78 ten gevolge van mishandelingen overleden, terwijl nog eens 114 een blijvende beschadiging ervan overhielden.

Bij het lezen van de Amerikaanse en Nederlandse literatuur is het opmerkelijk vast te stellen dat tussen die twee landen een verschillende optiek bestaat over de wijze

waarop het probleem van de kindermishandeling moet bekeken en bestreden worden. Dit geldt zowel voor wat de medische tussenkomst, de sociale begeleiding van het betrokkene gezin, als de juridische aanpak betreft.

In de Verenigde Staten is de opvatting omtrent het beroepsgeheim van de geneesheer in verband met kindermishandeling strak omlijnd, terwijl in Nederland de meningen veel meer genuanceerd zijn.

De jurist Harper ⁽¹⁴⁾, professor aan de Universiteit van Miami, stelt in verband met het beroepsgeheim van de geneesheer voorop dat « the victim is his patient, not the parents ».

Vandaar dan ook dat men konkludeert dat de geneesheer, zodra hij een vermoeden van mishandeling heeft — « having cause to believe » — hij de plicht heeft de feiten aan de overheid kenbaar te maken.

Een gelijkaardige opvatting lezen wij in de *Répertoire Pratique du Droit Belge* — verbo secret professionnel nr. 26 « Le silence n'est dû que pour les secrets du malade, il n'est pas dû pour les faits à la perpétration desquels le client est resté étranger. »

Deze medische meldingsplicht werd in de wetgeving van de Amerikaanse Staten ingevoerd, zodat de ouders door de autoriteiten ter verantwoording kunnen geroepen worden.

Een viertal ontwerpen van verschillende organismen — Children's Bureau of the United States department of Health, Education and Welfare — the Children's Division of the American Humane Association — hebben bij het tot stand komen van de daartoe strekkende wetten een belangrijke rol gespeeld. Vanaf 1964 begonnen de Amerikaanse Staten de zgn. « Reporting Law » in te voeren, waarvan de inhoud weliswaar verschilt van Staat tot Staat, maar waarvan de hoofdlijnen echter overal dezelfde zijn.

Tevens is het ook zo dat de geneesheer een zekere immuniteit bezit ten opzichte van zijn burgerlijke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid, telkens hij in eer en geweten meent mishandelingen tegenover kinderen kenbaar te moeten maken. Zelfs wanneer na een strafrechtelijk onderzoek de zaak zonder gevolg wordt gerangschikt, of een vrijspraak volgt, zal de geneesheer niet door de ouders ter verantwoording kunnen worden geroepen wegens zijn aanklacht.

Door deze medische meldingsplicht in de Verenigde Staten, beginnen aldaar de epidemiologische gegevens zich op te hopen en wordt het mogelijk de frekwentie waarmede het « battered child » syndroom voorkomt te noteren. In New York werden, in 1970, 2.800 gevallen van mishandelingen gemeld ⁽¹⁵⁾.

Niet alleen fysische mishandelingen trekken de aandacht, zowel in Amerika als in Nederland, maar ook de gevallen van geestelijke wreedheid worden nader bekeken ⁽¹⁶⁾.

Dr. Laury en Meerlo stelden in de Staat New York een onderzoek in omtrent geestelijke wreedheid tegenover kinderen, en merkten dat in vele gevallen de ouders hun kinderen liefst naar een of ander gesticht wilden sturen, alleen maar omdat ze ondeugend waren.

Hun indruk was dat in die tijd in de Staat New York 50% van de kinderen die in psychiatrische inrichtingen werden opgenomen er niet thuishoorden, maar dat hun ouders zouden moeten worden opgevoed in grotere toewijding tot hun kinderen en vooral in respect voor de gevoelens van de andere.

In de verschillende Amerikaanse Staten gebruikt men de geestelijke wreedheid alleen maar om echtscheidingen te rechtvaardigen ; ten opzichte van kinderen geldt dit begrip niet.

Nochtans heeft geestelijke wreedheid jegens kinderen vele subtiele aspecten die, alhoewel dit euvel niet gestraft kan worden, voortdurend dilgentie van huisarts en opvoeder vragen om een « gezond-verstand inzicht » in het gezin

te brengen. Het toezien oog van een vreemdeling en expert kan hier veel kwaad voorkomen (¹⁷).

Psychische wreedheid tegenover kinderen kennen wij eveneens in ons land, en zowel de jeugdbeschermingscomité's als de jeugdrechters worden met deze gevallen geconfronteerd.

* * *

Heeft men in de Verenigde Staten omtrent kindermishandeling duidelijk omschreven richtlijnen die vervat zijn in de wetteksten van de verschillende staten, dan is het Nederlandse standpunt meer gedifferentieerd wanneer wij de meningen lezen van de medici, juristen en maatschappelijke werkers.

Stellen wij onmiddellijk dat een groot aantal geneesheren in Nederland duidelijk hebben laten weten dat zij weinig voelen voor een wettelijk geregelde meldingsplicht aan de justitiële overheid.

Wij wensen in het kort enkele standpunten daaromtrent weer te geven.

— Dokters F. Kuipers en van Creveld (¹⁸) halen een vier-tal redenen aan om dewelke zij tegen de meldingsplicht zijn :

1) Volgens hen gaat het niet op te verklaren dat het beroepsgeheim niet geldt voor de ouders van de patiënt, die het kind « slechts naar hem hebben gebracht ».

Deze zienswijze wordt bijgetreden door Schuurmans-Stekhoven (¹⁹) die voorhoudt dat de ouders, aangezien minderjarige kinderen handelingsonbekwaam zijn, als wettelijke vertegenwoordigers van hun kinderen, het handelingskontraat ten aanzien van die kinderen sluiten met de geneesheer.

Hazewinkel-Suringa (²⁰) is iets genuanceerder. Schrijfster meent dat wanneer derden tegenover de patiënt een misdrijf plegen, dit niet gedekt is door het beroepsgeheim. Nochtans tegenover de ouders is de geneesheer niet alleen huisarts van het kind, maar ook van de ouders en is er derhalve tussen hem en de ouders sprake van een vertrouwensrelatie.

2) De meldingsplicht vermindert het vertrouwen in de geneeskundige stand en vergroot ook de kwade kansen voor het kind, omdat de ouders minder gemakkelijk naar de geneesheer zullen gaan.

3) Het onmiddellijk inroepen van justitiële hulp legt voorbarig een misdadigersaccent op de ouders.

4) Er ontstaat tevens door gebrek aan samenwerking tussen de verschillende disciplines, een verwijdering tussen de maatschappelijke werkers die de methodes van de politie te weinig genuanceerd vinden, de artsen die de maatschappelijke werkers « te zwevend » en te optimistisch achten en de politie die niets kan beginnen wanneer het vermoeden van mishandeling niet gerapporteerd wordt.

De auteurs besluiten dat andere wegen kunnen genomen worden om herhaling te voorkomen. De geneesheren moeten de ouders hun mening over de oorzaak van de fracturen kenbaar maken.

Werken de ouders niet mede dan doen zij een beroep op familieleden of kennissen om het geval aanhangig te maken bij de Raad voor Kinderbescherming. Nochtans zou het wenselijk zijn dat de arts de vrijheid zou behouden dit al of niet te doen. Liever zagen zij dat de geneesheer om raad vroeg aan de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter Bevordering der Geneeskunde, die hem advies zou geven zodat de verantwoordelijkheid zowel voor de behandeling, met inbegrip van het voorkomen van herhaling van de mishandeling, als voor het handhaven van het beroepsgeheim in handen van de geneesheer blijft.

— Dokter A.C. Drogendijk (²¹) heeft eveneens tal van bezwaren tegen de justitiële meldingsplicht.

Hij onderstreept de dualiteit waartegen de geneesheer te strijden heeft, enerzijds zijn beroepsgeheim en ander-

zijds zijn rechtsgevoel dat vraagt om bestraffing van de schuldige.

In zijn streven naar een oplossing onderzocht hij een vijftal mogelijkheden :

1) Verplichte aangifte door de geneesheer.

De voordelen daarvan zijn dat men een duidelijk beeld krijgt van de frekwentie van kindermishandeling en de opsporing ervan vergemakkelijkt wordt. Het kind zal ook tijdig aan een gevaarlijke omgeving onttrokken worden.

De nadelen zijn dat het vertrouwen in de geneeskundige stand wordt verbroken en de kwade kansen voor het kind vergroten.

2) De geneesheer deelt de ouders de oorzaken van de letsels mede. Aan een gunstig resultaat ervan twijfelt de auteur.

3) Aan de geneesheer wordt de vrijheid gegeven een geval van kindermishandeling onmiddellijk aan te geven bij de politie of justitie.

4) Vrijheid aan de geneesheer geven om het geval aanhangig te maken bij de Raad voor Kinderbescherming.

Dit vindt men een eleganter oplossing voor de geneesheer, vermits er toch een verschil is tussen enerzijds de justitie en politie en anderzijds de Raad die uit partikuliere personen bestaat, weliswaar benoemd bij Koninklijk Besluit.

5) Het raadplegen door de huisarts van een vertrouwensgeneesheer verbonden aan de Raad voor Kinderbescherming.

Deze laatste mogelijkheid gekombineerd met de vierde lijkt voor de auteur en vele geneesheren de meest aanvaardbare.

— Dokter Cohen-Matthijssen (²²) staat op het standpunt dat de behandeling en het zoeken naar een oplossing voor het « battered child » syndroom, behoort tot de verantwoordelijkheid van de arts die dit syndroom signaleerde. Bij de behandeling kan, naast medische en sociaal-medische instanties, ook de Raad voor Kinderbescherming ingeschakeld worden.

Tot slot willen wij erop wijzen dat in de wereld van de maatschappelijke werkers, sterk de nadruk wordt gelegd op de sociale aanpak van de gevallen van kindermishandeling. Zij onderstrepen dat de geneesheer bij het vaststellen van kindermishandeling beroep moet doen op hulpverleners van andere disciplines, zoals maatschappelijke werkers, pedagogen, psychologen, e.a.

Zij menen dat een team-aanpak veiliger is voor het gezin en ze onderkennen dat gerechtelijke vervolgingen van de ouders, behalve in de uiterste gevallen, niet gewenst is (²³).

Eens de fracturen of de letsels vastgesteld moet de geneesheer, zo nodig aan de hand van röntgenfoto's, aan de ouders uitleggen waarom de letsels niet toevallig konden zijn. In samenwerking met de maatschappelijke werker dient men tot een vertrouwensrelatie met de ouders te komen. Aldus zal kunnen onderzocht worden welke speciale sociale factoren het de ouders zo moeilijk hebben gemaakt ; in team-verband zal men deze aanpakken om aldus een oplossing te vinden.

Daarom zijn de meeste Nederlandse maatschappelijke werkers enthousiast over het experiment dat op 1 januari 1972 in hun land startte, met de aanstelling van een « Vertrouwensarts » verbonden aan plaatselijke Raden voor Kinderbescherming.

Vertegenwoordigers van vier Ministeries (Sociale Zaken en Volksgezondheid, Justitie, Onderwijs en Wetenschappen) en drie Artsenorganisaties (koninklijke Nederlandse Maatschappij tot Bevordering van de Geneeskunde, Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde en de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie) hebben deel uitgemaakt van een « Interdepartementale Commissie Kindermishandeling » die de aanstelling van een vertrouwensarts heeft vooropgezet (²⁴).

Dit experiment wordt in vier regio's van het land be-

proefd, te weten : Amsterdam, Arnhem, Groningen en Rotterdam.

Het eerste opzet is de geneesheren, die in aanraking komen met kindermishandeling, te adviseren en wegwijs te maken omdat zij bij de hulpverlening gehandicapt worden door hun beroepsgeheim en door onvoldoende kennis van de sociale kaart.

Dit advies kan ingewonnen worden bij de vertrouwensarts, die informatie kan geven over mogelijkheden tot het treffen van maatregelen en over de eventuele consequenties van de diverse soorten maatregelen. De vertrouwensarts is een part-time vertrouwensfunktionaris, die geen verantwoording verschuldigd is aan de Raad voor Kinderbescherming, maar wel regelmatig in overleg treedt met een multidisciplinaire commissie uit de Raad, die voor hem als een klankbord fungeert en die binnen de Raad een soort specialistenfunktie krijgt op het terrein van kindermishandeling ⁽²⁵⁾.

De secretaris van deze « Interdepartementale Commissie Kinderbescherming » was de jurist Mr. J.E. Doek ⁽²⁶⁾. Hij is een felle voorstander van het doorbreken van het beroepsgeheim van de geneesheer. Principieel is hij tegenstander van de opvatting dat kindermishandeling een louter medisch probleem is. Hij ontwikkelt daarvoor een aantal ernstige argumenten die zijn mening moeten staven. Hij neemt resoluut stelling voor het invoeren van een meldingsplicht. Ten aanzien van de vraag aan welke instantie de melding moet gedaan worden, meent Doek dat de Raad voor Kinderbescherming daar het eerst voor in aanmerking komt.

Vermits de ideeën door Doek ontwikkeld in werkelijkheid werden omgezet, zijn wij benieuwd welke de resultaten zullen zijn van dit nieuwe experiment.

* * *

In België werd enerzijds het beroepsgeheim van de geneesheer veelvuldig in al zijn facetten bekeken ⁽²⁷⁾, anderzijds kwam het probleem van de kindermishandeling de laatste jaren in de ruime belangstelling te staan.

Nochtans werd het beroepsgeheim van de geneesheer in verband met kindermishandeling eerder zelden grondig onderzocht.

Herinneren wij vooreerst in het kort aan de algemene rechtsbeginselen van het beroepsgeheim zoals het geregeld wordt door art. 458 van het Strafwetboek, dat als volgt luidt :

« De geneesheren, heelmeeesters, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen, die door staat of beroep, bewaarder zijn van hun toevertrouwde geheimen, en ze openbaren buiten het geval dat zij geroepen worden om in rechte getuigenis af te leggen, en buiten het geval dat de wet hen verplicht de geheimen bekend te maken, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met een geldboete van honderd frank tot vijfhonderd frank ».

Deze strafbepaling omvat drie essentiële elementen ⁽²⁸⁾ :

1) Het betreft in de eerste plaats een « geheim » nl. « un secret médical ».

2) Waarvan men kennis draagt uit hoofde van staat of beroep.

3) Verkregen in het kader van een « noodzakelijk vertrouwen ».

De uitzonderingen op die zwijgplicht zijn :

A. - Wanneer de wet hen verplicht het geheim bekend te maken :

1) aangifte van geboorte,

2) verklaring van besmettelijke ziekten,

3) aangifte van misdrijven,

Art. 20 van het K.B. van 31 mei 1885 bepaalt :

« Tout médecin appelé dans ces cas qui pourraient donner lieu à une information judiciaire tels, par exemple que l'empoisonnement, en donnera sur-le-champ connaissance

à l'autorité judiciaire ».

B. - Geroepen om in rechte getuigenis af te leggen.

De geneesheer moet als getuige verschijnen en de eed afleggen ; voor de rechtbank mag hij zijn zwijgplicht handhaven, of hij mag eveneens spreken. De wet laat het aan zijn persoonlijk oordeel en geweten over om te zwijgen of te spreken.

Het is vooral in verband met art. 20 van het K.B. van 31 mei 1885 dat voor de geneesheer het schoentje nijpt. Dit is niet te verwonderen wanneer men leest dat de vraag werd gesteld of voornoemd art. 20 niet strijdig is met art. 458, en zelfs niet als onwettig mag beschouwd worden ⁽²⁹⁾. In elk geval is de overtreding, in de huidige stand van de wetgeving, niet meer strafbaar gesteld ⁽³⁰⁾.

Het komt ons voor dat twee houdingen zich regelmatig voordoen :

Enerzijds wanneer de kindermishandeling zo erg is dat zij de dood van het slachtoffer voor gevolg heeft, zal de geneesheer meestal de feiten onmiddellijk aan de gerechtelijke overheden kenbaar maken. Om zijn zwijgplicht te verbreken zal de geneesheer zich dan toch beroepen op art. 20 van het K.B. van 31 mei 1885. De doodsoorzaak moet immers bepaald worden, en de geneesheer zal moeilijk kunnen verklaren dat het kind een natuurlijke dood stierf.

Anderzijds wanneer de slagen alleen lichamelijk letsel voor gevolg hebben, zal de geneesheer zich vaak verschuilen achter het beroepsgeheim en het stilzwijgen bewaren, te meer dat meestal zijn tussenkomst zal gevraagd worden door hen die de slagen toebrachten.

Inderdaad is het voor de geneesheren niet gemakkelijk de slagen te inventariseren, waardoor zij zouden kunnen uitmaken voor welke gevallen zij de overheid moeten verwittigen zonder gevaar te lopen het beroepsgeheim te schenden.

Hier ook zijn de rechtsgeleerden zeer voorzichtig in het omschrijven van de aan te nemen houding. Zegt bv. Prof. R. Legros niet : « Dans tous ces cas, le médecin devra se montrer extrêmement prudent, peser les intérêts en présence, en restant attaché en principe, à la règle du secret sans toutefois la considérer comme intangible ».

Dit is dan ook de houding die de meeste geneesheren aannemen : uiterste voorzichtigheid. Zij beseffen maar al te goed welke de gevolgen zijn van het verbreken van het beroepsgeheim, zowel voor hemzelf als voor het kind, de ouders en de familie.

Het is immers niet zo eenvoudig als sommigen ⁽³¹⁾ hebben gesteld dat, wanneer een geneesheer een mishandeld kind onderzoekt, hij handelt naar de wens van het slachtoffer en volgens zijn beroepspllicht, wanneer hij de overheid van zijn vaststellingen inlicht.

De mishandeling speelt zich immers meestal af binnen de vrij gesloten gezinssituatie. Ooggetuigen van mishandeling zijn er steeds zelden. Vermits het slachtoffertje vaak nog zo jong is dat het niet of nauwelijks kan praten, zijn verklaringen, van hetgeen zich heeft voorgedaan, van hem niet te verwachten en zo het al in staat is iets te vertellen, zit men met de vraag in hoeverre zijn verhalen betrouwbaar zijn. Het ene kind zal de misdrijven van zijn moeder of vader verzwakken, een ander zal ze overdrijven.

Zeker wanneer het kind nog onmondig is, kan men moeilijk voorhouden dat men handelt naar de wens van het slachtoffertje door zijn ouders aan te klagen.

Vervolgens wensen wij te onderstrepen dat in vele gevallen het kind na een korte of minder korte behandeling naar zijn ouders terugkeert.

De vraag kan gesteld worden hoe men herhaling zal vermijden. Zijn de mishandelingen niet het gevolg van het milieu waarin het kind leeft ? Kan er niet tussengekomen worden opdat de gezinsatmosfeer kan verbeteren waardoor de mishandelingen niet meer voorvallen ?

Het is immers toch zo dat de slagen niet worden toegebracht door wat men zou kunnen noemen « derden » waardoor men vreemden verstaat. Deze derden zijn ook de ouders, doch deze spelen onmiskenbaar een veel belangrijker rol in het leven van het kind dan een gewone « derde ».

Wij stellen immers vast dat, nadat de slagen of andere kwetsuren zijn toegebracht, de ouders meestal tot bezinning komen en een geneesheer raadplegen. Dit is toch het bewijs dat zij bekommerd zijn om het welzijn van het kind, en het zou dan op dit ogenblik enigszins onlogisch zijn de ouders aan te klagen, waardoor zij de stempel van misdadigers zouden krijgen.

In deze optiek is het aanneembaar dat de geneesheer zijn beroepsgeheim bewaart. Hij zal dan, zoals sommige rechtsgeleerden voorhouden, aanvaarden dat er niet alleen een vertrouwensband bestaat tussen hem en de patiënt-slachtoffer, maar ook met de familie van de patiënt ⁽³²⁾.

Hij zal ook nagaan of de noodzaak — état de nécessité ⁽³³⁾ — zich opdringt in het belang van het kind, de ouders aan te klagen. Veeleer zal hij de voor- en de nadelen van zijn handelingen overwegen en besluiten zijn beroepsgeheim te bewaren.

Al deze beschouwingen flitsen wellicht door het hoofd van de geneesheer die kindermishandeling vaststelt, en zich voor de gewetensvraag gesteld ziet de feiten aan te geven of te zwijgen.

Dat de klassieke houding, die er in bestaat in alle omstandigheden het beroepsgeheim te bewaren, soms absurde toestanden kan scheppen, kunnen wij illustreren met een verhaal uit de Figaro Littéraire « Temps des Morts » en geresumeerd in het « Journal des Tribunaux » ⁽³⁴⁾ :

« Een man wordt, dodelijk gekwetst door een aanrander, bij een dokter binnengebracht. Ondanks het aandringen van de dokter maakt hij de dader, die hij kent, niet bekend omdat hij hoopt te sterven zodat de dader achteraf ter dood zou veroordeeld worden. Het slachtoffer sterft, de dader wordt aangehouden en ter dood veroordeeld. De dokter geroepen als getuige, beroept zich op zijn beroepsgeheim en zegt dus niet dat het slachtoffer gekozen had te sterven. Deze verklaring had zeker een mildere uitspraak voor de dader als gevolg gehad ».

Schrijver besluit :

« Par respect de la loi et par respect de la liberté humaine le médecin avait choisi la tragédie. Deux morts sans doute c'était un choix coûteux. Voilà où peut conduire le besoin de pureté et de rigueur. Se réfugier sur les sommets de la morale, de la philosophie n'équivaut-il pas parfois à une désertion ? Seule la vie est sacrée et il est permis de se demander si dans tous les domaines, celui de la médecine, celui des diverses activités humaines, il ne convient pas, en cas d'urgence d'anesthésier la liberté. Car enfin personne vraiment, n'a jamais cru que le besoin de pureté, comme il dit, peut conduire un chirurgien de bon sens, au courant de sa déontologie, à ces extrémités absurdes ».

Wij menen dat noch de ene houding — de mishandelingen kenbaar maken aan de justitiële overheid — noch de andere houding — het medisch beroepsgeheim zonder meer te bewaren — een bevredigende oplossing kunnen geven.

Door het melden van de mishandelingen wordt het kind uit het voor hem gevaarlijk milieu weggenomen, maar daarom verbeterd niet noodzakelijk de gezinsatmosfeer. Komt het kind terug dan zullen, bij herhaling, de ouders zich onthouden nog een geneesheer te raadplegen.

Het inroepen van het beroepsgeheim omdat er een vertrouwensrelatie is opgebouwd tussen de geneesheer — en hem alleen — en het gezin kan ook niet als voldoende aanvaardbaar aangenomen worden.

Of men het wil of niet wij stellen vast dat de betekenis

en de rol van de geneeskunde in onze moderne maatschappij veel is veranderd. De verhouding tussen geneesheer en patiënt kreeg een andere dimensie. De sociale voorzieningen, die het welzijn van het individu nastreven, wijzigden de relatie patiënt-geneesheer, waardoor de vraag kan gesteld worden in hoeverre het beroepsgeheim niet « geralitiseerd » is ⁽³⁵⁾.

Het beroepsgeheim vindt zijn grondslag in morele gedragsregels, meer dan in de positieve wet. Wanneer ingevolge de maatschappelijke ontwikkeling deze morele gedragsregels gewijzigd worden, is het ook vanzelfsprekend dat de inhoud van het beroepsgeheim verandert.

Tevens stellen wij vast dat de betekenis en de plaats van de minderjarige in de samenleving is gewijzigd ; er werd zelfs een Charter van het Kind opgesteld. Alles dient in het werk gesteld om zijn rechten te vrijwaren en de meest adequate methoden moeten daarvoor worden gebruikt om het kind te beschermen.

Het medisch beroepsgeheim zoals het thans wordt toegepast belet zulks. Wij durven dan ook vooropstellen dat kindermishandeling geen louter medisch probleem is.

Een oplossing is slechts mogelijk door een multidisciplinaire benadering, waardoor de meldingsplicht alsdan gerechtvaardigd is.

Deze opvatting zal wellicht in de kring van de geneesheren veel stof doen opwaaien, vermits aan één van de heilige beroepsprincipes wordt getornd. Regelmatig wordt door de Orde der Geneesheren herinnerd aan de onaanstastbaarheid van het beroepsgeheim.

De puritein-jurist zal in deze wijze van melden een gevaar zien voor willekeur en een afwijking van de rigoureuze voorschriften van het strafwetboek ⁽³⁶⁾. Daarom ware het gewenst dat, om alle misverstanden uit de weg te ruimen, naar het voorbeeld van Nederland een gesprek op gang gebracht worde tussen de verantwoordelijke instanties — Ministerie van Justitie — Volksgezondheid en Orde der Geneesheren. Naar middelen zou moeten gezocht worden om deze maatschappelijke kwaal, die in onze moderne maatschappij de kindermishandeling nog is, te vermijden.

De wet van 8 april 1965 op de Jeugdbescherming zou kunnen bijdragen tot het vinden van een oplossing. Immers deze wet voorziet de oprichting van arrondissementale jeugdbeschermingscomité's, samengesteld uit 12, 18 of 24 leden, dit volgens de bevolkingsdichtheid van het arrondissement, en die wegens hun bekwaamheid in de sociale problematiek van minderjarigen en gezinnen, door de Koning worden benoemd voor een termijn van vijf jaar. Deze personen die weliswaar geen ambtenaren zijn, zijn toch gebonden door het beroepsgeheim.

De Jeugdbeschermingscomité's zelf, staan wel onder het hoge toezicht van de Minister van Justitie, maar bezitten toch een grote autonomie bij het behandelen van de gevallen. Zij moeten meestal enkel die inlichtingen aan het hoofdbestuur mededelen die een administratief of boekhoudkundig karakter hebben.

Niet alleen de rechterlijke overheden, maar ook de jeugdbeschermingscomité's hebben tot taak de in gevaar verkerende minderjarige te beschermen. Zij kunnen dit op tweeërlei gebied doen :

— enerzijds preventief wanneer de gezondheid, de veiligheid of de zedelijkheid van de minderjarige gevaar loopt wegens het milieu waarin hij leeft of wegens zijn bezigheden, of wanneer de omstandigheden waarin hij wordt opgevoed door het gedrag van degenen die hem onder hun bewaring hebben gevaar opleveren (art. 2, lid 1, wet van 8 april 1965),

— anderzijds kunnen de rechterlijke overheden een beroep doen op de medewerking van het jeugdbeschermingscomité in alle gevallen waarin de rechtspleging nutteloos is, of wanneer zij, na een geschil te hebben beslecht of een maatregel te hebben genomen, van oordeel zijn dat de ten

uitvoerlegging hiervan door een van de rechtsmacht afhankelijk orgaan niet opportuun of niet noodzakelijk is (art. 3, lid 1, wet van april 1965).

De autonomie van de jeugdbeschermingscomité's blijkt duidelijk uit deze tekst waarin onderstreept wordt dat zij geen organen zijn die van de rechtsmacht afhangen; zij vertonen daardoor grote gelijkenis met de Raden voor Kinderbescherming in Nederland.

In deze optiek zou het tot een samenwerking moeten komen tussen de jeugdbeschermingscomité's en de geneesheren, die met een groot vertrouwen gevallen van kindermishandeling aan de comité's zouden melden, zonder een onmiddellijke justitiële inmenging te vrezen.

Wij wensen niet een nauwkeurig opgestelde werkwijze voorop te stellen, vermits aan de uitwerking daarvan het geneeskundig korps de nodige inspraak moet krijgen.

Het komt ons nochtans voor dat het Nederlands experiment in overweging zou mogen genomen worden.

Door het aanstellen van vertrouwensartsen zouden de geneesheren zich eerst tot deze kollega's kunnen wenden om advies en bespreking van het geval. Indien nodig zou de vertrouwensarts voor verdere behandeling het jeugdbeschermingscomité kunnen inschakelen, dat door zijn multidisciplinair karakter in samenwerking met de geneesheer, hulp kan verlenen zowel aan het kind als aan het milieu waarin het vertoeft.

Vertrouwen zou door de wetgever aan de comité's moeten gegeven worden om al de hun ter kennis gebrachte gevallen van kindermishandeling niet onmiddellijk aan de gerechtelijke overheden mede te delen. Zij zouden moeten afwegen of niet beter langs andere wegen een oplossing aan het geval kan gegeven worden.

Het louter inschakelen van de justitie leidt meestal tot het vaststellen van gezinsverhoudingen die veeleer een medisch-maatschappelijke oplossing vragen dan een gerechtelijke tussenkomst. Trouwens is het niet uitgesloten te menen dat het onbehagen bij de ouders over deze justitiële tussenkomst het kind ten kwade komt.

In het belang van het kind dient de bestrijding van de kindermishandeling gericht te zijn op het voorkomen van herhaling.

De geneesheer draagt daarin een grote verantwoordelijkheid waaraan hij zich niet mag onttrekken. Daarom dient de meldingsplicht ingevoerd te worden.

Ten aanzien van de vraag aan welke instantie melding moet worden gedaan, komt het ons voor dat de jeugdbeschermingscomité's daarvoor het best in aanmerking komen, nadat vooreerst de vertrouwensarts werd ingeschakeld.

Deze voorstellen hebben enkel tot doel bij te dragen tot het zoeken van oplossingen ter bestrijding van een kwaal die in onze moderne wereld niet meer zou mogen bestaan.

Het beroepsgeheim zal door de geneesheer zonder schroom kunnen verbroken worden, indien hij weet dat, in samenwerking met andere instanties, hij een bevredigende oplossing kan vinden én voor het kind én voor zijn milieu.

Wij wensen er aan toe te voegen dat zelfs een nieuwe aanpak van dit sociaal probleem niet voor eens en altijd de oplossing zal geven.

De maatschappelijke evolutie en de daarmee gepaard gaande wijzigingen in de familiale verhoudingen, zullen een voortdurende waakzaamheid vereisen en een aanpassingsvermogen van de wijze van behandelen.

In één van de laatste nummers van het Amerikaans tijdschrift « Pediatrics »⁽³⁷⁾, vernemen wij dat het « committee on infant and preschool child » een inventaris heeft opge maakt van zes jaar strijd tegen het « Battered Child » syndroom.

Men stelt vast dat de strijd nog onverpoosd moet voortgezet worden. De zes aanbevelingen die in 1966 daarvoor werden opgesteld, worden herhaald en voor de toekomst

worden er een zestal nieuwe werkwijzen aan toegevoegd. Nogmaals wordt sterk de nadruk gelegd op « a comprehensive community wide approach » met de medewerking van al de nodige disciplines (juridische - sociale - psychologische - geneeskundige - verzorgende en zelfs godsdienstige).

Wij wensen tot slot de nadruk erop te leggen dat in ons land nog een lange weg moet afgelegd worden vooraleer kindermishandeling doelmatig kan bestreden worden. De basiselementen daarvoor zijn aanwezig. De verantwoordelijke instanties moeten de voorhanden zijnde middelen gebruiken en zo nodig aanvullen.

BIBLIOGRAFIE

- (1) Van Reepinghen, Le secret professionnel du médecin. Journal des Tribunaux, 1950, p. 441.
- Abbenhuis C.W.F. (1967), Mishandeling van kinderen. De Koepel, 21, 110.
- Volgens deze auteur zouden per jaar in Nederland 12.000 kinderen mishandeld worden, waarvan 10% aan de mishandelingen overlijden en 16% blijvende beschadigingen behouden.
- Ook in de V.S. zouden 10% van de mishandelde kinderen overlijden aan de opgelopen verwondingen.
- In 1970 werden er in New York 2.800 gevallen van mishandelingen gemeld, of 300 op 1 miljoen inwoners (zie Amerikaans tijdschrift « Pediatrics », juli 1971 - volume 50 - number 1, p. 160).
- (2) Legros R., Considérations sur le secret médical. Revue de Droit Pénal 1957-1958, p. 859.
- (3) Van Reepinghen. Zie supra.
- (4) Blanpain, Juridische aspecten van het medisch beroepsgeheim. Rechtskundig Weekblad 1965-1966, kol. 273 en vlg.
- (5) Vermeersch J., Het Dualisme in het Beroepsgeheim van de Geneesheer. Rechtskundig Weekblad 1959-1960, kol. 1241.
- (6) Van Reepinghen. Zie supra.
- (7) Matthijs J., De Civielrechtelijke Bepalingen betreffende de minderjarigen in de nieuwe Wet Jeugdbescherming. Tijdschrift voor Privaatrecht 1965, nr. 3, p. 311 en vlg.
- (8) Vincent M., L'intérêt de l'enfant dans l'attribution de sa garde. Journal des Tribunaux 1960, p. 731 en vlg.
- (9) Caffey J., Multiple fractures in the long bones of infants suffering from chronic subdural hematoma. Amer. J. Roëntgenal 1946, 56, 163.
- (10) Astley R., Multiple metaphyseal fractures in small children - Metaphyseal fragility of bone. Brit. J. Radiol 1953, 26, 577.
- (11) Raad van Europa (1969) aanbeveling 561.
- Punt 9 van de aanbeveling:
 - sub. B.: à édicter, lorsqu'il n'en existe pas encore, des dispositions législatives déliant les médecins du secret professionnel pour ce qui concerne les enfants maltraités, et les obliger à informer sans délai par écrit, uniquement l'autorité administrative compétente dans ces cas qu'ils ont détectés afin d'améliorer le sort de ces enfants.
 - sub. C.: à interdire à l'autorité administrative qui doit être saisie par le médecin, d'informer la police d'un cas de sévices sans avoir procédé elle-même à une constatation de l'état physique et moral de l'enfant.
- (12) Breemer Th. C.J., Beroepsgeheim en kindermishandeling. Kath. Artsenblad 1965, 44, 256.
- Bain K., The physically abused Child. Amer. « Pediatrics » 1963, 31, 893.
- Cohen-Matthijssen Th., Het « battered child » syndroom. Ned. T. Geneesk. 1970, 114, 142.
- Court J., Kindermishandeling. Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk 1972, 26, 253.
- Doek J.B., Mishandeling van Kinderen, Juristenblad, april 1970, 1e deel, p. 598 en vlg.; slot p. 639 en vlg.
- Drogendijk A.C., Beroepsgeheim - Het mishandelde kind. Ned. T. voor geneeskunde 1970, 114, 949.
- Hattum W.F.C., Inlichtingen aan de Justitie door de medicus. Maandblad voor Berechting en Reclassering 1966.
- Harper F.V., Physician, Battered Child and Law. In « Pediatrics » - Amer. 1963, 31, 899.
- Gil D.A., Sociocultural perspective on physical child abuse. Welfare, July 1971, Volume L, number 7.
- Jacobziner H., The maltreated child. New Engl. J. med. 270, 370.
- Kempe C.H., Silverman F.N., Steele B.F., Droegemueller W. and Silver H.K., The battered child syndrome. J. Amer. Med. Ass. 1962, 181, 17.
- Kempe C.H. and Helfer R.E., Helping the battered child and his family. Philadelphia - Lippencott 1972.
- Kuipers F. en Van Creveld S., Mishandeling van kinderen.

Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 1964, 108, 2394.

Paulsen M.D., Child abuse reporting laws; the shape of the legislation. Columbia Law Review, 67, 1, 1967.

Pieterse J.J., The battered child. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 1970, 13 juni, nr. 24.

Reinhart J.B. en Elmer E., The abused child. J. Amer. Med. Ass. 1964, 186, 358.

Sint - Van den Heuvel M.K., Kindermishandeling. Nationale Federatie voor Kindermishandeling en Stichting voor het Kind, 1970, Den Haag T. 1010.

Centre d'Etude de la Délinquance juvénile. - Les enfants victimes de mauvais traitements. - Colloque des 6 et 7 mars 1970 à Charleroi. Publication nr. 28, Bruxelles 1971.

Kolhaas M., Janssen W., Kindermisshandlung und ärztliches Berufsgeheimnis. Dtsch. Z. gerichtl. Med. 1968, 63, 176.

Steinhausen H. Ch., Sozialmedizinische Aspekte der Körperlichen Kindermisshandlung. Monatsch. Kinderh. 1972, 120, 314.

Grislain J.R., Mainard R., Gerranger P., Ferron C. et Brelet G., Les sévices commis sur les enfants. Aspects médicaux. - Problèmes sociaux et juridiques. Sem. des Hôp. Paris (Ann. de péd.) 1968, 15, 429.

(13) In Nederland: Vereniging tegen kindermishandeling. In Engeland: National Society for the Prevention of Cruelty to children.

In Amerika: Committee of infant and preschool child.

(14) Harper F.V., Zie supra.

(15) American Academy of Pediatrics, - Maltreatment of Children - The battered Child Syndrome. July 1972, volume 50, number 1, p. 160 en vlg.

(16) Laury G.V. en Meerloo J.A.M., Mental cruelty and child abuse. Psychiat. Quart. supplement 1947, nr. 41, blz. 1.

Rheingold J.C., The fear of being a woman, a theory of maternal destructives. Grune and Shatton, New York 1962.

Meerloo J.A.M., Geestelijke wreedheid. Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde 1969, 50, p. 2238.

(17) Meerloo J.A.M., Zie supra.

(18) Kuipers en Van Creveld, Zie supra.

(19) Schuurmans Stekhoven, Kindermishandeling en Beroepsgeheim. Ned. T. Geneesk. 1970, 114, 170.

(20) Hazewinkel-Suringa, De doolhof van het Beroepsgeheim. Haarlem 1959.

(21) Grogendijk A.C., Zie supra.

(22) Cohen-Matthijssen Th., Zie supra.

(23) Dr. Pieterse, Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en welzijnswerk. 26e jaargang nr. 10, p. 271 en vlg.

(24) Van der Plas A., De Vertrouwensarts. Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk, 26e jaargang, nr. 10, p. 266 en vlg.

(25) Vertrouwensartsen

In Amsterdam: Dr. A.J. Koers.

In Arnhem: Dr. E. van Ruller.

In Groningen: Dr. J.M. Rijkmans.

In Rotterdam: Dr. J.J. Pieterse.

In Tijdschrift Kinderhygiëne: Informatiebulletin

Jeugdgezondheidszorg: Samson Uitg. N.V., Alphen aan den Rijn, februari 1972.

(26) Doek J.E., Zie supra.

(27) Zie o.m. Vermeersch J., Zie supra.

Legros R., Zie supra.

Van Reepinghen Ch., Zie supra.

Blanpain R., Zie supra.

Marechal A., Le secret professionnel médical. Revue du Droit Pénal, 1955-1966, p. 59-84.

Rijkmans - Meert - Vande Put, Les droits et obligations des médecins. Tome 1, 2e édition, Bruxelles, Larcier 1972.

Rolin H., Déontologie médicale. J.T. 1962, p. 175.

Glandorff J., Le secret médical et la déclaration d'un certificat «post mortem» en matière d'assurance sur la vie. J.T. 1970, p. 317 en vlg.

Journal des Tribunaux, Le secret médical. 1960, p. 146.

(28) Blanpain, Zie supra

(29) Legros R., Zie supra. - Blanpain R., Zie supra.

(30) Procureur-generaal Matthijs, Advies bij arrest van Kamer van Inbeschuldigingstelling 5 januari 1971. R.W. 1970-1971, kol. 1716.

Vermeersch J., R.W. 1959-1960, kol. 1246.

(31) Van Reepinghen, Zie supra.

(32) Rolin H., Zie supra. Legros R., Zie supra.

(33) Legros R., Zie supra.

(34) Journal des Tribunaux, 1961, p. 659.

(35) Blanpain R., Zie supra.

(36) Vermeersch J., Zie supra, p. 1244.

(37) Pediatrics. July 1972, volume 50, number 1, p. 160.

DE PRODUKTENAANSPRAKELIJKHEID IN HET INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT EN DE CONVENTIE VAN DE XIe ZITTING VAN DE HAAGSE CONFERENTIE

De aansprakelijkheid van de producent of handelaar voor de schade die veroorzaakt wordt door de door hen geleverde produkten, wordt in België, zoals in verschillende andere landen, door verschillende aansprakelijkheidsregelingen beheerst. Het slachtoffer kan een beroep doen op de contractuele aansprakelijkheid van de fabrikant of handelaar wanneer het contractueel met één van beide is verbonden, of partij is in een contractenketen die tot één van beide leidt. Het kan ook een beroep doen op de burgerlijke aansprakelijkheid van de fabrikant of de handelaar, en kan in vele gevallen zelfs een vordering *ex delictu* verkiezen boven een vordering *ex contractu*, in een geschil waarbij het slachtoffer op de contractuele aansprakelijkheid van de tegenpartij beroep kan doen ⁽¹⁾.

Dit is niet zonder invloed op de internationaal privaatrechtelijke aspecten van de produktenaansprakelijkheid. Voor vorderingen *ex contractu* en vorderingen *ex delictu* gelden verschillende verwijzingsregels, waarbij de aanknopingsfactoren: van land tot land kunnen verschillen ⁽²⁾. Omdat bovendien het respectievelijke toepassingsgebied van de regels van de contractuele en van de burgerlijke aansprakelijkheid verschillen kan, en men in sommige landen bij voorbeeld de keuze laat aan de eiser waar in andere landen voor een gelijkaardig geschil slechts één van beide regelingen in aanmerking komt ⁽³⁾, kan soms een delicaat qualificatieprobleem rijzen. Deze problemen maken het dikwijls bijzonder moeilijk om uit te maken welke de aansprakelijkheid is van de fabrikanten en handelaars voor de schade die veroorzaakt werd door hun produkten, en welke de rechten zijn van de slachtoffers. Dat de toene-

mende internationale handel en het toenemend aantal buitenlandse reizen, het steeds belangrijker maken juist te weten welk recht die verhoudingen tussen partijen regelt waarop meer dan één rechtstelsel van toepassing zou kunnen zijn, behoeft daarbij geen betoog.

Toepassingsgebied van de Conventie (art. 1 tot 3 en 11 tot 16).

De Conventie wil deze weinig samenhangende regeling harmoniseren door in eigen verwijzingsregels de aanknopingsfactoren te bepalen voor alle geschillen waarbij het slachtoffer het produkt dat de schade veroorzaakte, niet rechtstreeks betrok van de fabrikant of de handelaar wiens aansprakelijkheid in het geding is ⁽⁴⁾. Voor het regelen van de betrekkingen tussen partijen die het produkt rechtstreeks van elkaar betrokken wordt de toepasselijke wet dus niet aangeduid door de Conventie. Het feit dat het slachtoffer het produkt rechtstreeks betrok bij de fabrikant of de handelaar wiens aansprakelijkheid in het geding is, sluit evenwel nog niet in dat de geschillen waarvoor de toepasselijke wet niet wordt aangeduid door de Conventie, altijd beheerst worden door de *lex contractus*. Wanneer de qualificatievraag volgens de opvattingen van het forum beantwoord moet worden volgens een recht dat de partijen de keuze laat tussen de regels van de contractuele en van de burgerlijke aansprakelijkheid, kan dan ook nog een qualificatieprobleem rijzen, wanneer de gekozen verwijzingsregel een recht van toepassing acht dat een andere qualificatie voorziet dan diegene die leidde tot het kiezen

van de toegepaste verwijzingsregel. Maar ook wanneer een getrapte qualificatie in de eerste en de tweede graad het ontbreken van een toepasselijke aansprakelijkheidsregeling verhindert, is nog niet gewaarborgd dat eenzelfde geschil overal een gegelijkdende oplossing krijgt. Indien een geschil volgens de opvattingen van het forum zowel als een geschil inzake onrechtmatige daad als inzake contractenrecht gequalificeerd kan worden, kunnen om eenzelfde geschil te regelen twee rechtssystemen in aanmerking komen die misschien elk meer dan één aansprakelijkheidsregeling voor een dergelijk geschil voorzien. Om het recht te kennen dat de verhoudingen beheerst tussen partijen die het produkt rechtstreeks bij elkaar betrokken, moet dus niet alleen vastgesteld worden welke de *lex contractus* is, met alle twijfel die daarover kan rijzen, onder voorbehoud van de Conventie betreffende de eenvormige wet inzake de internationale koop van lichamelijke roerende goederen van 1 juli 1964, en van de Conventie van 15 juni 1955 inzake de op de internationale koop van lichamelijke roerende goederen toepasselijke wet ⁽⁵⁾. Eerst dient het qualificatieprobleem opgelost te worden om te weten of volgens de opvattingen van het forum de verwijzingsregels inzake contractenrecht of inzake onrechtmatige daad van toepassing zijn. Daarna moet opnieuw worden nagegaan welke aansprakelijkheidsregeling toegepast dient te worden volgens de *lex contractus* of de *lex delicti*. Vermits de eiser bovendien soms kan dagvaarden voor verschillende rechtbanken die verschillende verwijzingsregels toepassen, kunnen de verhaalmiddelen waartussen gekozen moet worden door het slachtoffer van een produkt dat het niet rechtstreeks van de tegenpartij betrok, soms nog bijzonder onoverzichtelijk zijn.

Door in principe alle geschillen inzake produktaansprakelijkheid waarbij de partijen het produkt niet rechtstreeks van elkaar betrokken, als een afzonderlijke verwijzingscategorie met eenvormige verwijzingsregels te beschouwen, brengt de Conventie nochtans reeds een aanzienlijke harmonisering in het aanduiden van het toepasselijke recht ⁽⁶⁾.

De schade die tot toepassing van de Conventie aanleiding kan geven, omvat volgens artikel 1 ook de schade die veroorzaakt is door een onnauwkeurige beschrijving van het produkt, of door het ontbreken van adequate aanduidingen over de kwaliteiten, de specifieke kenmerken of de gebruiksaanwijzing ervan. Volgens artikel 2 bedoelt de Conventie met :

a) het woord « produkt », alle natuurlijke of industriële, onbewerkte of bewerkte, roerende of onroerende producten ;

b) het woord « schade », elke schade aan personen of goederen, elk economisch verlies ; elke schade aan het produkt zelf en elk economisch verlies dat daardoor veroorzaakt wordt, zijn evenwel uitgesloten indien zij niet gepaard gaan met andere vormen van schade ;

c) het woord « persoon », zowel rechtspersonen als fysische personen.

Artikel 3 stelt dat de Conventie de aansprakelijkheid (voor voornoemde vormen van schade geleden door personen die het produkt dat de schade veroorzaakte niet rechtstreeks van hen betrokken) betreft van :

a) de fabrikanten van afgewerkte produkten en onderdelen ;

b) de voortbrengers van natuurlijke produkten ;

c) de leveranciers van produkten ;

d) de andere personen met inbegrip van de herstellende en tussenpersonen die de commerciële keten vormen die het produkt voorbereidt en verdeelt ⁽⁷⁾.

Evolutie van de voorziene verwijzingsregels bij de voorbereiding van de Conventie : de ontwerpconventie ⁽⁸⁾.

In een eerste redactie ⁽⁸⁾ achtte het ontwerp het interne

recht van toepassing van de Staat waar de gewone verblijfplaats van het slachtoffer gevestigd was op het ogenblik van het ongeval, tenzij noch het produkt dat de schade veroorzaakte, noch gelijkaardige produkten van dezelfde oorsprong in die Staat in de handel werden gebracht met de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van de fabrikant of de handelaar wiens aansprakelijkheid in het geding is (8 ; art. 3). Indien deze regel om vermelde redenen niet van toepassing zou zijn, zou het geschil worden geregeld volgens het interne recht van de Staat op wiens grondgebied het ongeval gebeurde (8 ; art. 4). En indien om dezelfde redenen ook dat recht niet van toepassing zou zijn, zou het geschil worden geregeld volgens het interne recht van de Staat waar de fabrikant of handelaar in hoofdzaak zijn bedrijvigheid uitoefent.

Vermoedelijk zal in een belangrijk aantal van de gevallen waarop de Conventie van toepassing zal zijn, de aansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad in het geding zijn. Misschien mag men daarom stellen dat de ontwerpconventie de tendens versterkte om inzake onrechtmatige daad afbreuk te doen aan de traditionele verwijzingsregel die het recht van de plaats van de handeling van toepassing acht, ten gunste van het recht waarmee de partijen het meest vertrouwd zijn. Op grond van het beginsel van het door de fabrikant of handelaar geschapen risico en het beginsel dat de lasten van een handeling gedragen moeten worden door wie er de vruchten van geniet, kreeg het recht waarmee het slachtoffer het meest vertrouwd is, de voorkeur boven het recht waarmee de fabrikant of handelaar het meest is vertrouwd, in de mate dat hij het risico heeft willen scheppen. De auteurs van het ontwerp gingen er van uit dat de fabrikant of handelaar de lasten dient te dragen die in een bepaald gebied ter bescherming van de verbruikers verbonden worden aan het in de handel brengen van produkten, in de mate dat hij deze aansprakelijkheid aanvaardde of althans diende te kennen door expliciet of impliciet toe te laten dat zijn produkten in dat gebied in de handel werden gebracht.

Deze tekst was zowel door de opvattingen die hij vertolkte als in het aanduiden van het toepasselijke recht, bijzonder homogeen en klaar gestructureerd. De Conferentie heeft nochtans de voorkeur gegeven aan een andere tekst.

De verwijzingsregels van de Conventie.

De verwijzingsregels die de Conferentie weerhouden heeft, liggen vervat in de artikelen 4 tot 7, 9 en 10 van de Conventie.

Artikel 4 acht het interne recht van toepassing van de Staat op wiens grondgebied het schadeveroorzakende feit zich voordoet, indien deze Staat ook :

a) de Staat is waar de gewone verblijfplaats gevestigd is van de persoon die rechtstreeks schade leed, of

b) de Staat is waar de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, in hoofdzaak zijn bedrijvigheid uitoefent, of

c) de Staat is op wiens grondgebied het produkt verkregen werd door de persoon die rechtstreeks schade leed.

Zonder afbreuk te doen aan de bepalingen van artikel 4, acht artikel 5 het interne recht van toepassing van de Staat waar de gewone verblijfplaats gevestigd is van de persoon die rechtstreeks schade leed, indien deze Staat ook :

a) de Staat is op wiens grondgebied het produkt werd verkregen door de persoon die rechtstreeks schade leed, of

b) de Staat is op wiens grondgebied de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, in hoofdzaak zijn bedrijvigheid uitoefent.

Indien geen van de in de artikelen 4 en 5 aangeduide rechtstelsels van toepassing zijn, is volgens artikel 6 het interne recht van toepassing van de Staat waar de persoon

wiens aansprakelijkheid in het geding is, in hoofdzaak zijn bedrijvigheid uitoefent, tenzij de eiser zijn eis zou steunen op het interne recht van de Staat op wiens grondgebied het feit zich voordoet dat de schade veroorzaakte.

Maar artikel 7 voorziet dat noch het interne recht van de Staat op wiens grondgebied het feit zich voordoet dat de schade veroorzaakte, noch het recht van de Staat waar de gewone verblijfplaats gevestigd is van de persoon die rechtstreeks schade leed, voorzien in de artikelen 4, 5 en 6, van toepassing is indien de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, aantoont dat hij redelijkerwijze niet voorzien kon dat het produkt of zijn eigen produkten van eenzelfde type in die Staat in de handel zouden worden gebracht.

Artikel 9 voegt hieraan toe dat de toepassing van de artikelen 4, 5 en 6 niet belet dat de geldende veiligheidsreglementeringen in aanmerking zouden worden genomen van de Staat op wiens grondgebied het produkt op de markt is gebracht.

Artikel 10 voorziet tenslotte dat de toepassing van één door de Conventie bevoegd verklaard rechtstelsel, slechts kan worden terzijde geschoven indien deze toepassing duidelijk in strijd zou zijn met de openbare orde.

De Conferentie hoopte dat deze verwijzingsregels op een meer evenwichtige wijze rekening houden met de belangen van de betrokkenen, dan de verwijzingsregels die werden voorgesteld in de ontwerpconventie. Enerzijds houdt de definitieve tekst door het voorzien van combinatie's van aanknopingsfactoren meer rekening met de vertrouwdeheid van de fabrikant of de handelaar met het toe te passen recht. Anderzijds tracht de definitieve tekst, zij het subsidiair, meer rekening te houden met de effectieve bescherming van de slachtoffers door hen in een alternatieve verwijzingsregel in beperkte mate de mogelijkheid te bieden zelf te opteren voor het recht waarvan de bepalingen hun het gunstigst voorkomen. Het recht waarmee zij het meest vertrouwd zijn biedt hun immers niet noodzakelijk de grootste bescherming⁽⁹⁾. Op deze wijze keert de Conventie als het ware het mechanisme om waarmee de ontwerpconventie een evenwicht nastreefde in het behartigen van de belangen van beide partijen, zonder nochtans twijfel te laten bestaan over haar bedoelingen inzake de bescherming van de slachtoffers. De ontwerpconventie beoogde deze bescherming door het recht van toepassing te achten waarmee het slachtoffer het meest vertrouwd is, en over de aanduiding van dat recht geen twijfel te laten bestaan. Het evenwicht in de behartiging van de belangen van beide partijen werd beoogd door het aldus volgens objectieve criteria van toepassing geachte recht, op gelijke wijze toe te passen tegenover beide partijen, wier belangen daar ook het best door gediend zouden worden.

Het is een zeer bediscussieerde vraag of alternatieve verwijzingsregels geen inbreuk plegen op de vereiste gelijkheid van de partijen bij de beslechting van een geschil, door het recht dat die beslechting beheersen zal, door één van hen te laten kiezen op een ogenblik dat het geschil reeds bestaat⁽¹⁰⁾. Het is evenmin zonder meer duidelijk of de belangen van het slachtoffer het best behartigd worden door het de keuze te laten tussen de materiële regels die in aanmerking komen om toegepast te worden, of door de twijfel die deze moeilijke en dus ook kostbare keuze met zich kan brengen, te vermijden door onmiddellijk het recht van toepassing te verklaren waarmee het slachtoffer het meest vertrouwd is⁽¹¹⁾. De Haagse Conferentie heeft voor een alternatieve verwijzingsregel geopteerd⁽¹²⁾. Wel dient hier nochtans bij opgemerkt te worden dat de alternatieve verwijzingsregel uit artikel 6 samen moet worden gelezen met artikel 7, en slechts als een subsidiaire regeling werd opgenomen. In de hiërarchie van de verwijzingsregels die de Conventie voorziet, komt zij pas op de zesde plaats. In de gevallen waar het ongeval gebeurt op het grondge-

bied van de Staat waar de gewone verblijfplaats gevestigd is van het slachtoffer, en men mag aannemen dat een belangrijk aantal van de gevallen waarop de Conventie van toepassing zal zijn aan deze voorwaarde zullen beantwoorden, zal zowel volgens de Conventie als volgens de ontwerpconventie, het recht van toepassing zijn van de Staat op wiens grondgebied de gewone verblijfplaats is gevestigd van het slachtoffer.

De in eerste orde door artikel 4 voorziene verwijzingsregels wijken echter niet in dezelfde mate als de in artikel 3 van de ontwerpconventie (cfr. supra) voorgestelde regel af van de traditionele verwijzingsregel inzake onrechtmatige daad, die het recht van de plaats van de handeling van toepassing acht. Artikel 4 van de Conventie acht op de eerste plaats het recht van toepassing van de Staat waar het feit zich voordoet dat de schade veroorzaakte, al wordt daar wel als eerste en tweede bijkomende voorwaarde aan gekoppeld dat dit recht ook dat van de Staat dient te zijn waar het slachtoffer zijn gewone verblijfplaats heeft, of de fabrikant of handelaar in hoofdzaak zijn bedrijvigheid uitoefent. Slechts in artikel 5 (a en b) wordt subsidiair in vierde, respectievelijk vijfde orde het recht van toepassing verklaard van de Staat waar op de eerste plaats één van beide partijen (in dit geval het slachtoffer) het meest vertrouwd mee is.

De door het door de Conventie aangeduide recht beheerste materie's (art. 8).

Het door de Conventie van toepassing geachte recht regelt:

- 1) de grondslag en de draagwijdte van de aansprakelijkheid;
- 2) de exoneratieclausules, en elke beperking of verdeling van de aansprakelijkheid;
- 3) de aard van de schade die aanleiding kan geven tot vergoeding;
- 4) de modaliteiten en de omvang van de schadevergoeding;
- 5) de overdraagbaarheid van het recht op schadevergoeding;
- 6) de personen die recht hebben op een vergoeding van de schade die zij zelf hebben geleden;
- 7) de aansprakelijkheid van de opdrachtgever voor de daden van zijn aangestelde;
- 8) de bewijslast in de mate dat de bepalingen inzake bewijslast van het toe te passen recht deel uitmaken van het aansprakelijkheidsrecht;
- 9) de regels inzake de verjaring en de opschortende tijdsbepaling, met inbegrip van de regels inzake de aanvang, de schorsing en de stuiting van deze termijnen.

Evenmin als het feit dat de partijen het produkt rechtstreeks van elkaar betrokken, insluit dat het geschil wordt beheerst door de *lex contractus*, betekent het feit dat zij het niet rechtstreeks van elkaar betrokken en de Conventie van toepassing is, dat de aansprakelijkheidsregeling wegens onrechtmatige daad van toepassing is. Het eerste lid van artikel 8 stelt uitdrukkelijk dat de vraag naar de grondslag van de aansprakelijkheid beantwoord dient te worden overeenkomstig het recht dat de Conventie van toepassing verklaart. Maar het inzicht in de verhaalmogelijkheden en de aansprakelijkheid van de partijen wordt zeker vanuit internationaal privaatrechtelijk oogpunt niet zozeer bemoeilijkt door de vraag of de contractuele dan wel de burgerlijke aansprakelijkheidsregels van toepassing zijn, als door de onzekerheid over de vraag naar het recht dat van toepassing is. In dit verband moet er nog op gewezen worden dat de Conventie door steeds te verwijzen naar het interne recht van de Staten waarvan zij het recht van toepassing verklaart, de toepassing van het renvoi uitsluit. De Conventie neemt zo de twijfel weg die de toe-

passing van het renvoi en de vraag of het renvoi van toepassing is, doen rijzen bij het aanduiden van het toepasselijk recht⁽¹³⁾. Daarom kan dan ook worden besloten dat de Conventie, onder voorbehoud voor de problematiek inzake alternatieve verwijzingsregels (waar de onzekerheid theoretisch in het belang van het slachtoffer bestaat), binnen haar toepassingsgebied elke twijfel wegneemt over het bepalen van het toepasselijk recht, wat ook het forum weze, op voorwaarde dat het door de Conventie gebonden is, of er zich althans door laat leiden.

Jacques STEENBERGEN,

Assistent aan de Rechtsfaculteit van de K.U.L.

(1) R. Kruithof, *Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door producten*, in: *Economisch en Financieel recht vandaag*, Gent, Gakko, 1972, p. 423 e.v.

K. Siehr, *Produktenhaftung und Internationales Privatrecht*, Aussenwirtschaftsdienst des Betriebsberaters, 1972, p. 373 e.v. (vnl. voetnoten 45 e.v. en p. 389).

W. van Gerven, *Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door producten*, S.E.W., 1970, p. 271 e.v.

G. van Hecke, *La responsabilité du fabricant*, R.C.J.B., 1960, p. 212 e.v.

(2) (a) de contractuele aansprakelijkheid:

Een beroep op de contractuele aansprakelijkheid wordt normaal beheerst door de *lex contractus*. Dit is ondermeer de opvatting die voorkomt in:

— *Répertoire de Droit International*, I, Paris, Dalloz, 1968, trefw. « *contrats et conventions* » red. H. Batiffol, nr. 133.

— Eenvormige Beneluxwet betreffende het internationaal privaatrecht, art. 19.

Bij het bepalen van de *lex contractus* gaat men meestal uit van het beginsel van de wilsautonomie van de contracterende partijen (Cour Perm. de Justice Internationale, 12 juli 1929, Clunet 1929, 977; Sentence arbitrale, 23 augustus 1958 (Saoudi-Arabië v. ARAMCO), R.C.D.I.P. 1963, 272; Cass. 24 februari 1938, Pas. 1938, I, 66). Wanneer de partijen hun wil uitdrukkelijk kenbaar maakten, levert de toepassing van dit beginsel geen bijzondere moeilijkheden op zie o.a. E. Rabel, *The conflict of laws*, vol. II, 2e uitg. 1960, 359 e.v., 378 e.v., F. Riguax, *Droit international privé*, Brussel, Larcier, 1968, p. 417, nr. 350 e.v.).

Indien de partijen niet uitdrukkelijk kenbaar maakten welk recht zij van toepassing achten op een overeenkomst, zal men in België aan de hand van een reeks indices hun vermoedelijke wil door interpretatie uit het contract trachten af te leiden. Indien dit niet tot een resultaat leidt, acht men subsidiair het recht van de plaats van de sluiting van het contract van toepassing (Brussel 28 juli 1927, J.T. 1958, 253). Er is evenwel een tendens om zich eerder te laten leiden door de plaats waar het contract uitgevoerd dient te worden, omdat de plaats waar het gesloten werd, soms louter toevallig werd gekozen (H.R.B. Brussel, 14 februari 1963, Jur. Comm. de Brux. 1963, 376). Zie verder Rigaux, o.c., en Rabel, o.c., voor andere landen die een gelijkaardig regime kennen. Volgens een andere opvatting tracht men indien de wil van de partijen niet ondubbelzinnig blijkt uit de tekst van het contract, hun wil niet door interpretatie te construeren, maar zoekt men het recht waarmee het contract het nauwst verbonden is. Deze opvatting vinden we in Groot-Brittannië waar men bij het ontbreken van een duidelijke wilsuiting van de partijen, *the proper law of the contract* toepast (G.C. Cheshire, *Private international law*, 8^e uitg. London, 1970, p. 197), en in art. 17 van de eenvormige Beneluxwet.

Bij toepassing van de vermelde regels moet evenwel telkens rekening worden gehouden met het voorbehoud van openbare orde, bepalingen van dwingend recht of regels inzake wetsonduiking (Rabel, o.c., 386 e.v.).

Inzake de internationale koop van lichamelijke roerende zaken heeft de *Conférence de La Haye de droit international privé* echter reeds vroeger regelingen opgesteld. Omdat zij regels van materieel recht inhoudt dient op de eerste plaats rekening te worden gehouden met het *Verdrag houdende een eenvormige wet inzake de internationale koop van roerende lichamelijke zaken*, opgesteld te 's Gravenhage op 1 juli 1964 en goedgekeurd in België door de wet van 15 juli 1970 (B.S. 14 januari 171, 387). Het Verdrag is in België in werking getreden op 18 augustus 1972, en is sinds 23 augustus 1972 in werking in België, Israël, Italië, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en San Marino (B.S. 9 juni 1972, 6854). De bepalingen van deze wet zijn in België echter slechts van toepassing indien de Conventie van 's Gravenhage van 15 juni 1955 betreffende het op de internationale koop van lichamelijke roerende goederen toepasselijk recht leidt tot de toepassing van de eenvormige wet (B.S. 14 januari 1971,

405). Italië maakte een gelijkaardig voorbehoud, terwijl Nederland, het Verenigd Koninkrijk en San Marino het verdrag slechts toepassen indien de partijen hun vestiging of gewone verblijfplaats hebben op het grondgebied van een van de verdragsluitende Staten, en indien, wat het Verenigd Koninkrijk betreft, de partijen op grond van art. 4 de eenvormige wet gekozen hebben als de wet van de overeenkomst (B.S. 9 juni 1972, 6854).

Op 15 juni 1955 heeft de Conferentie een Conventie aangenomen betreffende de op de internationale koop van lichamelijke roerende goederen toepasselijke wet. Deze Conventie voorziet in eenvormige verwijzingsregels die van toepassing zullen zijn zodra het forum gebonden is door de Conventie, ongeacht het commercieel of burgerlijk karakter van de koop. De Conventie acht in beginsel het recht van toepassing dat de partijen uitdrukkelijk hebben gekozen (art. 2). Bij gebrek aan een uitdrukkelijke optie, acht de Conventie het recht van toepassing van de gewone verblijfplaats van de verkoper, of van de gewone verblijfplaats of bedrijfszetel van de koper indien daar alle besprekingen werden gevoerd en de bestelling daar werd geplaatst, of nog het recht van de plaats waar de beurs of de veiling is gevestigd indien de koop daar werd gesloten (art. 3). Het onderzoek van de koopwaar moet volgens de Conventie echter gebeuren overeenkomstig de termijnen en de vormen die voorzien worden door het recht van de plaats waar het onderzoek gebeurt. De Conventie voorziet tenslotte dat de bepalingen van het door de Conventie van toepassing geachte recht, geen toepassing zullen vinden indien deze toepassing in strijd zou zijn met de openbare orde van het forum. De Conventie trad op 1 september 1964 in werking in België (W. van 21 september 1962), Denemarken, Finland, Frankrijk, Italië, Noorwegen, en op 6 september 1964 in Zweden. Zie verder: Droz, *Entrée en vigueur de la convention sur la loi applicable aux ventes à caractère international d'objets mobiliers corporels*, R.C.D.I.P. 1964, p. 663; *Répertoire de droit international*, II, Paris, Dalloz, 1968, trefw. « *Conférence de la Haye de droit international privé* » red. Van Hoogstraeten, bijlage na nr. 36; idem., II, Paris, Dalloz, 1969, trefw. « *vente* » en « *vente commerciale* » red. Ph. Kahn; Rigaux, o.c., nr. 378, p. 663.

b) burgerlijke aansprakelijkheid:

Wanneer men een beroep doet op de delictuele of de quasi-delictuele aansprakelijkheid acht men meestal de *lex loci delicti (commisi)* bevoegd (Cass. 17 mei 1957, Pas. 1957, I, 1111; Rigaux, o.c., p. 489, nr. 423 e.v.; Rabel, o.c., 229 e.v.).

Over de vraag welke de wet van de plaats van het misdrijf is wanneer de gevolgen van het misdrijf zich niet voordeden binnen het rechtsgebied waarin de schadeveroorzakende daad werd gesteld, bestaan er verschillende opvattingen:

— voor België: het recht van de plaats waar de schadeveroorzakende daad werd gesteld (Cass. 17 mei 1957, Pas. 1957, I, 1111; Cass. 2 januari 1961, Pas. 1961, I, 465; Rigaux o.c., p. 491, nr. 424);

— Rabel, o.c., 301 e.v.; voor de Verenigde Staten: de plaats waar de schade zich voordoet; voor Europa, behalve voor West-Duitsland: het recht van de plaats waar de schadeveroorzakende daad werd gesteld; voor West-Duitsland: het slachtoffer heeft de keuze behalve wanneer de schade het gevolg is van een verkeersongeval in West-Duitsland waarop altijd het Duitse recht van toepassing is (zie voor West-Duitsland verder: Kegel, *Internationales Privatrecht*, 2e uitg. München en Berlijn, 1964, 236 e.v.).

— Voor Frankrijk: volgens het *Répertoire de droit international* (—, II, Paris, Dalloz, 1969, trefw. « *responsabilité civile* » red. Francescakis, nr. 37 e.v.) is de rechtspraak op dit punt onzeker, en de rechtsleer verdeeld: Bartin geeft de voorkeur aan het recht van de plaats waar de daad werd gesteld, maar de meeste auteurs zouden zoals Batiffol de voorkeur geven aan het recht van de plaats waar de gevolgen zich voordoen, terwijl sommigen zoals Bourel de keuze laten aan het slachtoffer; — art. 18 van de eenvormige Beneluxwet verleent voorrang aan het recht van de plaats waar de gevolgen zich laten voelen.

In het Verenigd Koninkrijk kent men een afwijkend systeem: men acht de *lex loci delicti* bevoegd, maar wie schadevergoeding vordert voor een Britse rechter moet aantonen dat het feit ook aanleiding kan geven tot een schadevergoeding volgens het recht van het Verenigd Koninkrijk. De *lex fori* wordt dan geacht de *lex causae* te vertegenwoordigen, maar er blijven heel wat problemen bestaan over de juiste verhouding tussen beide rechtstelsels (Cheshire, o.c., p. 258 e.v.). Ook in West-Duitsland kent men een bijzondere bescherming toe aan de eigen onderdanen door tegen hen geen grotere vorderingen toe te laten dan deze die voorzien zijn in het Duitse recht.

Bij het toepassen van de verwijzingsregels inzake onrechtmatige daad dient rekening gehouden te worden met mogelijke beperkingen van de aansprakelijkheid en met het voorbehoud van openbare orde (Rabel, o.c., 247).

Ook op het gebied van de aansprakelijkheid wegens on-

rechtmatige daad moet reeds worden gewezen op een aantal internationale overeenkomsten, bijv. inzake het vervoer door de lucht, over zee en te land, en inzake de kernenergie (zie verder Rigaux, o.c., p. 497, nrs. 429 e.v.).

(3) Rabel, o.c., 287 e.v.; van Gerven, 1. c.

(4) Het is dus niet vereist dat er volstrekt geen contractuele band bestaat tussen de partijen opdat de Conventie van toepassing zou kunnen zijn. Het bestaan van een contractuele band, bij voorbeeld door het ondertekenen en terugzenden naar de fabrikant van een door de fabrikant opgesteld garantiebewijs door de gebruiker, belet dus op zich zelf niet de toepassing van de Conventie.

Zie hierover: H. van Houtte, *The problem of the connecting factor for contractual relations*, documentatie bij het «Seminar on Products Liability in the Conflict of Laws», Leuven, 23 oktober 1972, Afdeling Internationaal en Buitenlands Recht, Rechtsfaculteit K.U.L.

(5) Zie onder 2 a.

(6) De ondertekenende Staten kunnen evenwel bij de ondertekening of bij de ratificering volgens art. 16° lid 2 zich het recht voorbehouden de Conventie niet toe te passen inzake onverwerkte landbouwprodukten.

(7) De herstellende werden niet vermeld in de ontwerpconventie.

(8) Ontwerp conventie inzake produktenaansprakelijkheid zoals geformuleerd in de tekst die door de speciale commissie voor produktenaansprakelijkheid van de *Conférence de La Haye de Droit International Privé* werd aangenomen, en die werd rondgedeeld tijdens de zitting van 6 april 1971.

Zie verder: L. I. de Winter, *De twaalfde zitting van de Haagse Conferentie voor internationaal privaatrecht*, N.J.B., 1972, p. 940 e.v.; K. Siehr, l.c.

Beide artikels werden evenwel geschreven toen alleen de tekst van de ontwerpconventie beschikbaar was.

(9) Dit geldt bij voorbeeld voor de meeste Europese slachtoffers die schade leden door het gebruik van produkten afkomstig uit verschillende Staten van de Verenigde Staten. Zie verder onder 3 en H. Cousy, *An overview of American choice of Law approaches in products liability cases*, documentatie bij het «Seminar on Products Liability in the

conflict of Laws», Leuven 23 oktober 1972, Afdeling Internationaal en Buitenlands Recht, Rechtsfaculteit K.U.L. Hierbij moet worden opgemerkt dat slechts in enkele gevallen een bepaald recht uitgesproken gunstiger zal zijn voor één van de partijen, omdat wegens het groot aantal elementen dat bij een dergelijke vergelijking beoordeeld dient te worden (bewijslast, omvang van de vergoedbare schade enz.) een van de te vergelijken stelsels zelden op alle punten gunstiger zal zijn voor dezelfde partij.

Zie hierover verder: G. Van Boxsom, *Le problème de la règle de conflit alternative*, Documentatie bij het «Seminar on Products Liability in the conflict of Laws», Leuven 23 oktober 1972, Afdeling Internationaal en Buitenlands Recht, Rechtsfaculteit K.U.L.; G. van Hecke, *Principes et méthodes de solutions de conflits de lois*, Recueil des Cours, 1969, I, 478.

(10) Zie hierover: Siehr, l.c. vnl., p. 384 en G. van Boxsom, l.c.

(11) Dit recht wordt traditioneel verondersteld de belangen van zijn onderdanen het best te beschermen. Deze veronderstelling gaat echter steeds minder op naarmate een groter aantal rechtbanken meer geneigd is ofwel systematisch de belangen van het slachtoffer, ofwel deze van de fabrikant als overwegend te beschouwen, eerder dan systematisch de eigen onderdanen te begunstigen. Zie o.a. Decker v. Fox River Tractor Co., 324 F., Supp. 1089 (1971), (E.D. Wis. 1971); H. Cousy, l.c.

Zie verder over de verhouding tussen het I.P.R. en het materieel recht: G. Van Boxsom, l.c.; G. van Hecke, *Principes et méthodes*, p. 443 e.v. inzake het rechtvaardigheidsbeginsel in het I.P.R., en p. 476 e.v.

(12) Deze optie werd ondermeer sterk verdedigd door de Verenigde Staten. Zie Reese, *Products Liability and the Choice of Law; The U.S.A. proposals to the Hague Conference*, Vanderbilt Law Review, 29 (1972); G. Van Boxsom, l.c.

(13) Zie hierover in verband met de Haagse Conventie inzake de toepasselijke wet op de internationale koop van lichamelijke roerende zaken: *Répertoire de Droit International*, trefw. «vente commerciale».

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e Kamer. — 24 mei 1972.

Afdelingsvoorzitter: M. Wauters.

Raadsheren: MM. Naulaerts, Meeûs (verslaggever),

Versée en Janssens.

Advocaat-generaal: M. Lenaerts.

Advocaat: Mr. A. Houtekier.

Bescherming van het loon. — Loon. — Begrip. — Handelsvertegenwoordiger. — Vergoeding voor reiskosten.

Het begrip loon in de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers moet ruim opgevat worden en omvat alle geldelijke en in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking ten laste van de werkgever recht heeft.

De vergoeding voor reiskosten die de werkgever ingevolge een arbeidsovereenkomst aan een handelsvertegenwoordiger moet betalen dient als loon aangemerkt te worden en valt onder de door de wet verleende bescherming.

S.M. Mega t./ Stoelen.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 maart 1971 door het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen, gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2, 3°, 23 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, 3 van de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handels-

vertegenwoordigers, 1101, 1102, 1134, 1184, 1612, 1613 van het Burgerlijk Wetboek, 821, 824, 827 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet en van het algemeen rechtsbeginsel van de niet-uitvoeringsexceptie;

doordat het bestreden arrest eiseres veroordeelt om aan verweerder de som van 33.000 frank met interesten en kosten te betalen om reden dat eiseres «de overeengekomen autovergoeding betaalde tot juni 1968 en daarna de vergoeding inhield. Verder dat op 25 maart 1968 een einde werd gemaakt aan de arbeidsovereenkomst en dat voordien blijkbaar nooit enig verzoek tot het voorbrengen van de verzekeringspolis tot gedaagde in hoger beroep (thans verweerder) door zijn werkgever werd gericht. De door deze laatste voorgebrachte brieven dateren alle van de periode na de onmiddellijke opzegging op 25 maart 1968 en nadat gedaagde in hoger beroep gevraagd had om betaling van de volgens hem nog verschuldigde autovergoeding, zodat duidelijk voorkomt dat eiseres in hoger beroep naar een middel gezocht heeft om aan de betaling ervan te ontsnappen. Artikel 2 van de wet van 12 april 1965 bepaalt inderdaad onder 3° van het eerste lid: 'deze wet verstaat onder loon... 3° de in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van de werkgever.' Welnu, de schriftelijke arbeidsovereenkomst bepaalt in artikel 6 expliciet de autovergoeding a rato van 3.000 frank per maand. Deze autovergoeding is dus wel te beschouwen als een voordeel, niet enkel waardeerbaar, maar wel bepaald in geld en door de schriftelijke arbeidsovereenkomst als recht toegekend ten laste van de werkgever. Eiseres in hoger beroep ontkent niet dat zij deze vergoeding gedurende 11 maanden heeft achtergehouden. De eerste rechter heeft zich aldus niet vergist wanneer hij voor recht heeft gezegd dat deze auto-

vergoeding naar luid van de bepalingen van de wet van 12 april 1965 op de bescherming van het loon van de werknemers deel uitmaakte van het overeengekomen loon en gedaagde in hoger beroep aldus gerechtigd was om de gevorderde 33.000 frank autovergoeding te bekomen » ;

terwijl, eerste onderdeel, eiseres in conclusie staande hield, zonder op dat punt door het arrest tegengesproken te worden, dat de contractueel tussen partijen bedongen autovergoeding van 3.000 frank per maand een kostenvergoeding was, bestemd om de werkelijk door verweerder gedane verplaatsingen op forfaitaire wijze te vergoeden en deze kostenvergoeding derhalve geen in geld waardeerbaar voordeel was en dus geen deel van het loon van verweerder uitmaakte (schending van de artikelen 2, 3°, 23 van de wet van 12 april 1965 en 3 van de wet van 30 juli 1963) ;

tweede onderdeel, eiseres in conclusie staande hield, zonder op dat punt door het arrest tegengesproken te worden, dat verweerder zijn door artikel 6 van de overeenkomst opgelegde verplichting tot verzekering voor de vrijwaring van zijn werkgever niet nageleefd had en zij derhalve gerechtigd was op grond van de niet-uitvoerings-exceptie de uitvoering van haar door hetzelfde artikel 6 van de overeenkomst opgelegde verplichting, namelijk het betalen van de autovergoeding, te schorsen (schending van de artikelen 1101, 1102, 1134, 1184, 1612, 1613 van het Burgerlijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel van de niet-uitvoerings-exceptie) ;

derde onderdeel, het feit dat eiseres vroeger de overeengekomen autovergoeding betaald heeft en zij gezocht heeft naar een middel om daaraan te ontsnappen, niet inhoudt dat zij niet meer gerechtigd zou zijn de niet-uitvoerings-exceptie tegen te stellen en het arrest niet vaststelt dat zij deze zou verzaakt hebben en dergelijke motieven duister en dubbelzinnig zijn (schending van de artikelen 821, 824, 827 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat verweerder, die als handelsvertegenwoordiger in dienst van eiseres had gewerkt, de betaling van 33.000 frank vorderde ter uitvoering van het beding van de tussen partijen gesloten arbeidsovereenkomst voor bedienden, waarbij een vergoeding van 3.000 frank per maand was bepaald ter dekking van de reiskosten die verweerder in de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst maakte ; dat eiseres deze vergoeding gedurende elf maanden niet had betaald ;

Overwegende dat eiseres als verweer tegen deze vordering de « exceptio non adimpleti contractus » opwierp om de reden dat verweerder niet voldaan had aan de hem door hetzelfde beding van zijn contract opgelegde verplichting de nodige voorzorgen bij zijn verzekeraar te nemen om zijn werkgever tegen gebeurlijke aanspraken bij ongevallen te vrijwaren ;

Overwegende dat het arrest de opgeworpen exceptie verwerpt om reden dat de overeengekomen vergoeding moet beschouwd worden als deel uitmakende van het loon van verweerder ;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat, in de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, het begrip « loon » ruim moet worden opgevat ; dat het alle geldelijke en in geld waardeerbare voordelen omvat waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking ten laste van de werkgever recht heeft ; dat de vergoeding voor reiskosten die de werkgever ingevolge de arbeidsovereenkomst aan een handelsvertegenwoordiger moet betalen, als loon in de zin van voormelde wet dient aangemerkt te worden en onder de door deze wet verleende bescherming valt ;

Overwegende dat het arrest derhalve wettelijk beslist dat

de ten deze overeengekomen vergoeding deel uitmaakt van het loon van verweerder ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

Wat het tweede en derde onderdeel betreft :

Overwegende dat eiseres in haar conclusie in hoger beroep uitdrukkelijk stelde dat de « exceptio non adimpleti contractus » niet kan ingeroepen worden om afhoudingen te rechtvaardigen op het door de wet van 12 april 1965 beschermde loon van de werknemers, maar aanvoerde dat zij de exceptie ten deze wel kon opwerpen omdat de gevorderde vergoeding buiten het loon viel ;

Overwegende dat, nu het arrest wettelijk beslist dat de door verweerder gevorderde vergoeding deel uitmaakt van zijn loon, het tweede en het derde onderdeel zonder belang zijn, in zover zij inhouden dat de exceptie kan worden ingeroepen omdat de vergoeding geen loon is ;

Dat, in zover zij inhouden dat de exceptie zelfs ten aanzien van de betaling van loon kan worden ingeroepen, zij niet aan de feitenrechter werden voorgelegd en, nu zij de openbare orde niet raken, derhalve nieuw zijn ;

Dat de beide onderdelen niet ontvankelijk zijn ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 22 februari 1971.

Wvd. voorzitter : M. P. Trousse (verslaggever).

Raadsheren : M.M. A. Ligot, Ph. Capelle, J. Closon en R. Janssens.

Advocaat-generaal : M. L. Depelchin.

1. **Rechtspleging in strafzaken. — Omschrijving van het misdrijf. — Taak van de rechter. — Beoordeling of de aanhangig gemaakte feiten onder de nieuwe omschrijving vallen. — Bewijskracht van de vervolgingsakten.**
2. **Diefstal. — Heling. — Bestanddelen.**

1. *De strafgerechten dienen de juiste omschrijving van de voor hen gebrachte feiten vast te stellen volgens de gegevens van het verrichte onderzoek, ongeacht de omschrijving die eraan gegeven is in de vervolgingsakten en zelfs indien de nieuwe omschrijving het bestaan inhoudt van andere rechtsbestanddelen dan die welke de oorspronkelijke omschrijving inhield.*

In zover deze gerechten het karakter van de vervolgingsakten niet wijzigen beoordelen deze gerechten op feitelijke en derhalve onaantastbare wijze of de feiten die zij onder de nieuwe omschrijving bestraffen, werkelijk die zijn welke onder de oorspronkelijke omschrijving bij hen aanhangig gemaakt zijn.

De rechter die aan de feiten een juiste omschrijving geeft kan de bewijskracht van de vervolgingsakten niet miskennen in zover zij aan die feiten een voorlopige omschrijving hebben gegeven.

2. *De feiten voorgesteld onder de benaming heling zijn niet noodzakelijk andere feiten dan die welke het voorwerp kunnen uitmaken van een telastlegging van diefstal. Uit de vergelijking van de artikelen 67 en 505 S.W. volgt dat de feiten die de diefstal hebben voltooid, naar gelang van de omstandigheden een deelneming aan de diefstal of een wanbedrijf van heling kunnen opleveren.*

Samain t. / N.V. Chaussures Lachapelle.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 juni 1970 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

I. In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing over de strafvordering :

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 66, 461, 505 van het Strafwetboek, 182 van het Wetboek van strafvordering, 1319, 1320, 1322 van het Strafwetboek, 182 van het Wetboek van strafvordering, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden arrest eiseres veroordeelt om te hebben deelgenomen aan diefstallen door sommige van haar medebeklaagden gepleegd op grond met name dat zij regelmatig verzocht werd zich te verdedigen inzake de subsidiaire telastlegging van diefstal en dat zij zich werkelijk heeft verdedigd ; dat de feiten van de subsidiaire telastlegging dezelfde zijn als die van de oorspronkelijke hoofdtelastlegging,

terwijl, eerste onderdeel, eiseres voor de correctionele rechtbank slechts voor heling vervolgd werd ; de feiten die het voorwerp van een telastlegging van heling uitmaken, noodzakelijk geheel onderscheiden zijn van die welke het voorwerp van een telastlegging van diefstal kunnen uitmaken, aangezien de heling pas na de diefstal kan geschieden en slechts door een verschillende dader kan worden gepleegd ; door het tegenovergestelde te beslissen, het bestreden arrest de wettelijke begrippen diefstal en heling heeft miskend alsmede de bewijskracht van de beschikking waarbij eiseres naar de correctionele rechtbank werd verwezen, en van de dagvaarding die haar is gegeven om voor die rechtbank te verschijnen ;

tweede onderdeel, de rechter in hoger beroep bovendien zijn bevoegdheid is te buiten gegaan door ten laste van eiseres feiten van diefstal te hebben weerhouden in de plaats van de feiten van heling welke bij de eerste rechter aanhangig waren gemaakt,

en, derde onderdeel, eiseres niet voor de eerste rechter heeft verklaard vrijwillig te verschijnen om ook over deze feiten van diefstal te worden berecht, zodat de omstandigheid dat zij in hoger beroep aanvaard heeft zich te verdedigen over de feiten van diefstal in dit opzicht geen invloed kan hebben en in elk geval het hof van beroep niet veroorloofde uitspraak te doen zoals het heeft gedaan

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest, zonder deswege te worden bestreden, de feiten vermeldt die bij de rechter onder de omschrijving van heling aanhangig zijn gemaakt ; dat het beslist dat, indien die feiten weliswaar heling konden opleveren, een juiste ontleding ervan aantoont dat eiseres in werkelijkheid op hoofdzakelijke wijze heeft deelgenomen aan de diefstallen waarvan zij de opbrengst in ontvangst nam ;

dat het arrest op de gronden die het ontwikkelt, verklaart dat eiseres zich schuldig heeft gemaakt niet aan heling, zoals de oorspronkelijke omschrijving luidde, maar aan deelneming aan de diefstallen die aan een medebeklaagde zijn ten laste gelegd, een nieuwe omschrijving waarover eiseres subsidiair verzocht werd zich te verdedigen ;

Overwegende dat de strafgerechten de juiste omschrijving van de voor hen gebrachte feiten dienen vast te stellen volgens de gegevens van het verrichte onderzoek, ongeacht de omschrijving die eraan gegeven is in de vervolgingshandelingen en zelfs indien de nieuwe omschrijving het bestaan inhoudt van andere rechtsbestanddelen dan die welke de oorspronkelijke omschrijving inhield ;

Dat anderzijds deze gerechten, in zover zij het karakter van de vervolgingshandelingen niet wijzigen, op feitelijke en derhalve onaantastbare wijze beoordelen of de feiten die zij onder de nieuwe omschrijving bestraffen, werkelijk die zijn welke onder de oorspronkelijke omschrijving bij hen aanhangig gemaakt zijn ;

Dat ten slotte de rechter die aan de feiten een juiste omschrijving geeft, de bewijskracht niet kan miskennen van de vervolgingshandelingen in zover zij aan die feiten een voorlopige omschrijving hebben gegeven ;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de feiten van de telastlegging van diefstal dezelfde zijn als die van de telastlegging van heling die aanvankelijk bewezen was geacht ;

Dat, in strijd met wat het middel beweert, de feiten die de diefstal hebben voltooid, naar gelang van de omstandigheden een deelneming aan de diefstal of een wanbedrijf van heling kunnen opleveren ;

dat het arrest, op feitelijke wijze en op grond van de beschrijving van de niet-betwiste feiten van de telastlegging bij eiseres het bestaan afleidt van alle bestanddelen van een hoofdzakelijke deelneming als daderes aan diefstallen begaan door een medebeklaagde, ofschoon die feiten voor de rechtbank gebracht waren onder de omschrijving van heling ;

Dat aldus door de omschrijving heling te vervangen door de omschrijving diefstal voor de feiten die aanhangig waren gemaakt, het hof van beroep geen enkele van de in het middel aangehaalde wetsbepalingen heeft geschonden ;

Dat dit onderdeel van het middel niet kan worden aangenomen ;

Wat het tweede en het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is ;

II. In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing over de burgerlijke rechtsvordering van eiseres ;

Overwegende dat eiser geen enkel bijzonder middel inroept ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 19 april 1971.

Afdelingsvoorzitter : M. J. Perrichon.

Raadsheren : M.M. P. Trousse, A. Ligot, Ph. Capelle en J. Closon (verslaggever).

Advocaat-generaal : M. A. Colard.

Rechtspleging in strafzaken. — Deskundige. — Eedaflegging.

Zo, volgens de vermeldingen in het proces-verbaal van de terechtzitting van de politierechtbank, een persoon aan wie de onderzoeksrechter opdracht had gegeven een deskundigenonderzoek te verrichten, door de rechtbank verzocht werd om de dubbele eed als getuige en als deskundige af te leggen, maar de bewoordingen waarin de deskundigeneed werd afgelegd, niet in de vermeldingen van het proces-verbaal of van het vonnis voorkomen, verkeert het Hof van Cassatie in de onmogelijkheid zijn toezicht uit te oefenen op de wettelijkheid van die substantiële formaliteit.

Daar die persoon voor het gerecht dat hem heeft gehoord, blijkt te zijn opgetreden als deskundige, en het vonnis in hoger beroep de aldus wettelijk afgenomen getuigenis niet heeft geweerd uit de gegevens waarop het berust, heeft dit vonnis de nietigheid van de beroepen beslissing overgenomen.

Genet t./ Blerot e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, de 18e september 1970 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Doornik ;

I. Wat betreft de voorzieningen van de eisers Genet en Elisabeth Blerot, beklaagden, in zover zij gericht zijn tegen de beslissingen op de strafvorderingen die tegen hen zijn ingesteld ;

Over het middel ambtshalve afgeleid uit de schending van de artikelen 43, 44, 155, 189 en 190 van het Wetboek van Strafvordering en 97 van de Grondwet ;

Overwegende dat, volgens de vermeldingen in het proces-verbaal van de terechtzitting gehouden op 14 januari 1970 door de Politie rechtbank te Antwerp, de heer Claeysens aan wie de onderzoeksrechter opdracht had gegeven een deskundigenonderzoek te verrichten, door de rechtbank verzocht werd om de dubbele eed als getuige en als deskundige af te leggen, maar dat de bewoordingen waarin de deskundigeneed werd afgelegd, niet in de vermeldingen van het genoemd proces-verbaal of van in het beroepen vonnis voorkomen ; dat het Hof aldus in de onmogelijkheid verkeert zijn toezicht uit te oefenen op de wettelijkheid van die substantiële formaliteit ;

Overwegende dat voornoemde Claeysens in zijn getuigenis niet alleen uitleg heeft gegeven betreffende de feiten die hij had vastgesteld, maar eveneens bijkomende inlichtingen en technische adviezen heeft verstrekt, zodat hij voor het gerecht dat hem heeft gehoord, is opgetreden als deskundige ;

Overwegende dat het vonnis de aldus onwettelijk afgenomen getuigenis niet heeft geweerd uit de gegevens waarop het berust, zodat het de nietigheid van de beroepen beslissing heeft overgenomen ;

II. Wat betreft de voorziening van Genet, beklaagde, in zover zij gericht is tegen de beslissing op de burgerlijke rechtsvorderingen, tegen hem ingesteld door Elisabeth Blerot, beklaagde en burgerlijke partij, en door Rouvroy Paul, burgerlijke partij, en wat betreft de voorzieningen van laatstgenoemden, die tegen dezelfde beslissingen gericht zijn ;

Overwegende dat deze beslissingen hetzij tot de verdaging van de uitspraak, hetzij tot de toekenning van een provisionele vergoeding beperkt blijven en voor het overige een deskundigenonderzoek bevelen ; dat die beslissingen geen eindbeslissingen in de zin van artikel 416 van het Wetboek van Strafvordering zijn ; dat zij geen uitspraak doen over een geschil inzake bevoegdheid ;

Dat de voorzieningen dus voorbarig en derhalve niet ontvankelijk zijn ;

Overwegende echter dat de vernietiging van de beslissingen op de strafvordering de vernietiging meebrengt van de niet definitieve beslissingen op de burgerlijke rechtsvorderingen, die het gevolg zijn van de eerste, hoewel de voorzieningen niet ontvankelijk zijn krachtens voornoemd artikel 416 van het Wetboek van strafvordering ;

III. Wat betreft de voorziening van Genet, beklaagde, in zover zij gericht is tegen de beslissing op de burgerlijke rechtsvordering, tegen hem ingesteld door de verweerder, de Landsbond der Kristelijke Mutualiteiten, en wat betreft de voorziening van Elisabeth Blerot, beklaagde, in zover zij gericht is tegen de beslissing op de burgerlijke rechtsvordering tegen haar ingesteld door Genet ;

Overwegende dat de vernietiging van de beslissingen op de strafvorderingen de vernietiging meebrengt van de

eindbeslissingen op de burgerlijke rechtsvorderingen, welke laatste het gevolg zijn van de eerste ;

IV. Wat betreft de voorziening van Genet, burgerlijke partij, in zover zij gericht is tegen de beslissing op de burgerlijke rechtsvordering door hem ingesteld tegen Elisabeth Blerot ;

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, niet blijkt dat de voorziening betekend werd aan de partij waartegen zij gericht is ;

Dat zij derhalve niet ontvankelijk is ;

Om die redenen,

Vernietigt de bestreden beslissing, in zover zij uitspraak doet op de strafvorderingen ingesteld tegen de eisers Genet en Elisabeth Blerot, op de burgerlijke rechtsvorderingen tegen hen ingesteld en in zover zij uitspraak doet op de burgerlijke rechtsvorderingen van de eisers Blerot en Rouvroy, en over de kosten behalve echter in zover zij verklaart dat de verweerder, de Landsbond der Kristelijke Mutualiteiten twee tiende van de door hem geleden schade moet dragen en in zover zij verklaart dat Genet de kosten van zijn eigen schade moet dragen ten belope van ten minste acht tiende ;

Verwerpt de voorzieningen voor het overige ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ; Veroordeelt de eiser Rouvroy in de kosten van zijn voorziening ;

Veroordeelt de eisers Genet en Blerot en de verweerder, de Landsbond der Kristelijke Mutualiteiten, elk tot een zesde van de overige kosten, laat de overige kosten ten laste van de Staat ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Correctionele Rechtbank te Bergen, zitting houdende in hoger beroep.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 28 juni 1971.

Wvd. Voorzitter : M. P. Trousse (verslaggever).

Raadsheren : M.M. A. Ligot, Ph. Capelle, J. Closen en R. Janssens.

Advocaat-generaal : M. L. Duchatelet.

Cassatie. — In strafzaken. — Cassatieberoep door het Openbaar ministerie. — Art. 418 Sv. — Betekening.

Wanneer de wet de betekening van een cassatieberoep verplicht stelt, moet de volledige tekst van de verklaring van cassatieberoep worden betekend.

Zo van de verklaring van het cassatieberoep, dat door de Procureur des Konings is aangetekend, geen uitgifte gevoegd is bij het exploit van betekening dat in origineel werd overgelegd en in het dossier is opgenomen, kan het Hof van Cassatie de regelmatigheid van de bij art. 418 Sv. voorgeschreven betekening niet nagaan en is de voorziening derhalve niet ontvankelijk.

Procureur des Konings te Dinant t./ Dubois e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 11 januari 1971 in hoger beroep gewezen door de Correctionele rechtbank te Dinant ;

Overwegende dat, wanneer de wet de betekening van een cassatieberoep verplicht stelt, de volledige tekst van de verklaring van cassatieberoep moet worden betekend ; Overwegende dat geen uitgifte van de verklaring van

cassatieberoep gevoegd is bij het exploit van betekening dat door eiser in origineel werd overgelegd en in het dossier is opgenomen ;

Dat hieruit volgt dat het Hof de regelmatigheid niet kan nagaan van de betekening die bij artikel 418 van het Wetboek van Strafvordering wordt voorgeschreven ;

Dat de voorziening derhalve niet ontvankelijk is ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Laat de kosten ten laste van de Staat.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

10e: Kamer. — 2 maart 1972.

Voorzitter : M. Paes.

Raadsheren : M.M. Grewé en Delva.

Advocaten : Mtrs. Vlassak loco Hoschet, Lens loco Boel en Jacobs loco Houtekier.

Vergoedingspensioenen. — Militair. — Regentsbesluit van 5 oktober 1948. — Art. 1. — Gemeenrechtelijke vordering. — Ontvankelijkheid. — Burgerlijke rechter. — Bevoegdheid.

De toekenning en de aanvaarding van een vergoedingspensioen brengt gemeenrechtelijke gevolgen met zich, namelijk de onontvankelijkheid van de gemeenrechtelijke vordering (art. 1 laatste alinea B.R. van 5.10.1948). Opdat de gemeenrechtelijke vordering onontvankelijk zou worden verklaard, heeft de burgerlijke rechter de bevoegdheid om te onderzoeken of het schadelijk feit tijdens of tengevolge van de dienst is gebeurd, t.z. de bevoegdheid om te onderzoeken of er tussen het schadelijk feit en de uitvoering van de militaire dienst een stellig verband bestaat.

C. t./ Belgische Staat (Ministerie van Landsverdediging).

Gezien, in behoorlijke vorm, de door de wet vereiste processtukken en meer bepaald het bestreden vonnis waartegen door consoorten U. en C. bij gerechtsdeurwaardersakten van 8 en 31 december 1969 en 5 januari 1970 een naar vorm en termijn regelmatig hoofdberoep en bovendien door C. een regelmatig incidenteel beroep werd ingesteld ;

Overwegende dat de beroepen samenhangend zijn en dienen te worden samengevoegd ;

Overwegende dat de hogere beroepen ontvankelijk zijn ;

Overwegende dat de doelstelling van de door C. ingestelde vordering en de toedracht van het verkeersongeval dat er aanleiding toe gaf in het bestreden vonnis nauwkeurig werden toegelicht ; dat het Hof ernaar verwijst ;

Wat betreft de ontvankelijkheid van de eis inzover ingesteld tegen D. en tegen de Belgische Staat.

Overwegende dat appellant C. de eerste rechter ten onrechte ten grieve duidt de vordering, inzover ze werd ingesteld tegen D. en de Belgische Staat, niet ontvankelijk te hebben verklaard, op grond van de considerans dat hem, C., die beroepsmilitair is, ingevolge kwestieus verkeersongeval een invaliditeitspensioen werd toegekend, hetwelk luidens artikel 1 van het Regentsbesluit van 5 oktober 1948, een forfaitaire herstelvergoeding uitmaakt, die iedere vordering op aquiliaanse grondslag uitsluit ;

Overwegende dat C. niet betwist het hem krachtens K.B. nr. 71.984 van 27 maart 1969 toegekend invaliditeitspensioen te hebben ontvangen en aanvaard ; dat hij zijn vor-

deringsrecht tegen de Belgische Staat en diens orgaan D. desniettemin handhaaft, stellende dat het ongeval niet is gebeurd tijdens of ten gevolge van de dienst, in welke optiek hij aanspraakgerechtigd zou zijn op schadevergoeding op grond van het gemeen recht ;

Overwegende dat kwestieus pensioen C. werd toegekend bij toepassing van de bij Besluit van de Regent van 5 oktober 1948 samengeordende wetten op de vergoedingspensioenen en bij de wet van 9 maart 1953 houdende sommige aanpassingen inzake militaire pensioenen ; dat luidens art. 4 § 1 van laatstgemelde wet de wetsbepalingen inzake vergoedingspensioenen welke voor invaliden van de oorlog 1940-1945 gelden, van toepassing zijn op schadelijke feiten die — zoals hier — zich in vredestijd na 25 augustus 1947 hebben voorgedaan ; dat onder de aldus bedoelde wetsbepalingen het laatste lid voorkomt van art. 1 van de bij Regentsbesluit van 5 oktober 1948 samengeordende wetten, dat luidt als volgt : « al de krachtens deze wet verleende pensioenen en toelagen zijn een forfaitaire vergoeding, waardoor de toekenning van om het even welke andere vergoeding voor hetzelfde feit uitgesloten wordt » ;

Overwegende echter dat artikel 4 van de wet van 9 maart 1953 enkel toepassing vindt binnen het raam van artikel 1 van deze wet, naar luid waarvan de militairen wier invaliditeit te wijten is aan een in vredestijd voorgevallen schadelijk feit op vergoedingspensioen enkel aanspraak kunnen maken indien het schadegeval zich gedurende of ingevolge de dienst heeft voorgedaan ;

Overwegende dat, waar de rechter, niettegenstaande het feit dat een vergoedingspensioen krachtens voormelde uitzonderingswetgeving werd toegekend, met het oog op de toepassing van het gemeen recht in het raam van een op art. 1382 e.v. Burgerlijk Wetboek steunende vordering het recht en de verplichting heeft te onderzoeken of hetzelfde schadelijk feit « tijdens of ten gevolge van de dienst » is gebeurd, en bij dit onderzoek niet in de plaats van de administratieve overheid treedt (Zie Cass. 21 jan. 1957, Pas. 1966 I 256), en waar in art. 1 van de wet van 9 maart 1953 de termen « gedurende en ingevolge de dienst » (« durant et par le fait du service » in de Franse tekst) betekenen dat tussen het schadelijk feit en de uitvoering van de militaire dienst een stellig verband moet bestaan (Raad van State 28 maart 1957, arresten en adviezen R.v.St. Baeyens en Dumont, 1957, blz. 210 ; Rec. Arr. et Avis C.E., 1957, p. 196 ; Raad v. St. 24 januari 1955, Rec. Jur. dr. adm. 1955 blz. 114), het Hof in onderhavig geval, in het licht van de voorhanden zijnde feitelijke omstandigheden tot de vaststelling en de overtuiging komt dat, toen C. op 22.8.1967 omstreeks 8.20 u in de morgen bromfietsend op het rijwielpad van de Commissaris Neyskenslaan te Diest, ten val kwam, hij zich naar de Citadel te Diest begaf om aldaar zijn dienst te hernemen ; dat aldus tussen dit schadegeval en de uitvoering van de militaire dienst door C. een stellig verband bestaat in de door art. 1 van voormelde wet bedoelde zin ;

Overwegende dat hieruit volgt dat de toepassingsvoorwaarden van voormelde uitzonderingswetgeving verenigd zijn (zie o.m. Cass. 21 januari 1957, zoëven aangehaald) ; dat derhalve, gesteld dat een invaliditeitspensioen overeenkomstig bedoelde wetgeving aan C. werd toegekend, zijn aanspraak op elke andere herstelvergoeding m.b.t. hetzelfde schadegeval hem krachtens meergemeld art. 1 laatste lid van het Regentsbesluit van 5 oktober 1948 is ontzegd (Cass. 2 2 sept. 1955, Pas. 1955-I 1276 ; Cass. 25 oktober 1965, Pas. 1966 I 256 ; Cass. 27 juni 1969 ; R.G.A.R. 1970, 8360) ;

Ten gronde, wat betreft de eis tegen consoorten P. - U.

Overwegende dat de zowel aan dame P. als aan sergeant D. verweten overtreding van art. 48 Verkeersreglement in hoofde van eerstgenoemde niet naar eis van recht is bewezen ; dat zij blijkens het politieel onderzoek

rechts van het rijwielpad haar fiets aan de hand leidde, terwijl C., naar eigen verklaring, de vrouw in het voorbijrijden niet heeft aangeraakt, wat met haar versie overeenstemt; dat derhalve niet vaststaat dat zij, in strijd met art. 48-2-3 verkeersreglement, de doorgang van bromfietser C. heeft belemmerd; dat buitendien, ook al mocht zij de voorschriften van art. 48 hebben overtreden, de strafrechtelijke informatie niet uitwijst dat haar — in deze onderstelling — foutieve aanwezigheid op de rechter rand van het rijwielpad in de totstandkoming van het ongeval een oorzaakelijke rol zou hebben gespeeld;

Overwegende dat de eis in deze voorwaarden niet gegrond voorkomt in zover hij tegen consoorten is gericht;

*Om deze redenen,
Het Hof,*

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;

Voegt samen en ontvangt de beroepen ingeschreven onder nrs 2.451 en 2.654 van de Algemene Rol;

Verklaart het hoofdberoep van consoorten P. en haar echtgenoot U. ongegrond, het hoofdberoep en incidenteel beroep van C. niet gegrond;

Doet het bestreden vonnis teniet in zover het de vordering gegrond heeft verklaard ten overstaan van P. en haar echtgenoot U. J. en een deskundig onderzoek bevelen;

Wijzigde desbetreffend,

Verklaart de vordering niet gegrond in zover tegen deze partijen gericht; wijst haar af;

Bevestigt het bestreden vonnis voor het overige;

Verwijst appellante C. in de kosten van beide aanleggen, deze in hoger beroep vereffend zijnde voor consoorten P-U. op 5.535 fr. voor C. op 6.130 fr. voor D. op 2.200 fr. en voor de Belgische Staat op 2.200 fr. op de dag van het arrest.

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

13e Kamer. — 18 september 1972.

Eerste Voorzitter: M. U. Duprez.

Raadsheren in sociale zaken: MM. Broeckaert en Schietecatte.

Substituut-generaal: M. Keereman.

Advocaten: Mrs. E. Lombaerde en Boedts, loco Mr. G. F. De Cuyper.

1. Sociale reclassering minder-validen. — Functionele en medische revalidatie. — Begrip.
2. Sociale reclassering minder-validen. — Specifiek revalidatieproces. — Farmaceutische producten eigen aan de handicap. — Begrip. — Celtherapie. — Doeltreffendheid.
3. Sociale reclassering minder-validen. — Nomenclatuur van revalidatieprestaties. — Voorwaarden ter verlening der verstrekkingen. — Bevoegdheid van minister. — Toepassing art. 107 Grondwet.
4. Minderjarige. — In rechte optreden. — Bekwaamheid van vader. — Relatieve nietigheid.

1. Functionele en medische revalidatie vallen praktisch samen. In de reglementering inzake sociale reclassering van minder-validen wordt met functionele revalidatie normaliter ook de medische revalidatie bedoeld. Een weigerende beslissing van het Rijksfonds voor sociale reclassering van de minder-validen ten aanzien van de functionele revalidatie beoogt tevens de medische revalidatie.
2. Wanneer in het specifiek revalidatieproces de farmaceutische producten opgenomen worden die, alhoewel niet terugbetaalbaar door het ziekenfonds, eigen zijn aan de

handicap, betekent dit dat mogen worden aangewend de producten waarvan mag aangenomen worden dat ze de revalidatie kunnen bewerken.

Medisch is niet bewezen dat celtherapie in geen enkel geval doeltreffend kan zijn. In casu oordeelde een bevoegd medicus dat die therapie doelmatig kon zijn.

3. De bevoegdheid van de minister van arbeid en tewerkstelling is beperkt tot het vaststellen van de nomenclatuur van de revalidatieprestaties en van hun betrekkelijke waarde. De minister overschrijdt zijn bevoegdheid wanneer hij ook de voorwaarden bepaalt onder dewelke de verstrekkingen mogen verleend worden. Toepassing van art. 107 van de Grondwet.
4. De onbekwaamheid van de vader om staande het huwelijk alleen in rechte op te treden voor zijn minderjarig kind, schept slechts een relatieve nietigheid.

X. t./Rijksfonds voor sociale reclassering van de minder-validen.

I. Procedure (...)

II. Feiten.

Op 13 oktober 1969 wordt door het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de minder-validen een beslissing getroffen tot vaststelling van het omscholings- en reclasseringsproces van de minder-valide X. J., geboren op 23 juni 1962; dat omscholings- en reclasseringsproces omvat o.m. medisch-farmaceutische zorgen, vastgesteld voor een duur van 3 jaar, waarin begrepen zijn «farmaceutische producten, eigen aan de handicap, zonder tussenkomst van de mutualiteit, naar rata van 25 verpakkingen per jaar», het omscholings- en reclasseringsproces vermeldt, wat deze verstrekkingen betreft, dat het Rijksfonds tegemoet komt voor een bedrag dat in elk geval afzonderlijk vastgesteld wordt.

Op 21 april 1970 vraagt de heer X. vader van de minder-valide, aan het Rijksfonds tussen te komen in de kosten van een revitalisatiekuur met levende cellen volgens de methode van Niehaus.

Het Rijksfonds antwoordt op 21 mei 1970 dat «geen tegemoetkoming kan verleend worden in de verstrekkingen van celtherapie, aangezien dergelijke verstrekking door het Rijksfonds en zijn Technisch Comité niet beschouwd wordt als deeltmakend van de functionele revalidatie».

Tegen deze beslissing werd door de heer X., vader van de minder valide, bij aangetekend schrijven van 29 juni 1970, in beroep gegaan bij de Commissie van beroep van het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de minder-validen.

III. Bevoegdheid Arbeidshof. (...)

IV. Ontvankelijkheid van het beroep.

De betrokken minder-valide is minderjarig. Zijn beide ouders zijn gehuwd en in leven.

Gedurende het huwelijk worden zijn goederen beheerd door de ouders gezamenlijk (artikel 389 B.W.). Het beroep werd echter door de vader alleen ingeleid.

De onbekwaamheid van de vader om, gedurende het huwelijk, alleen in rechte op te treden voor zijn minderjarige zoon moet — bij gebreke aan enige opmerking van het Rijksfonds — slechts als een relatieve nietigheid beschouwd worden die door de rechter niet ambtshalve kan opgeworpen worden (De Page, 3ème Ed., I, nr. 81 bis).

Het beroep is derhalve onvankelijk.

V. Onderzoek der middelen.

Op 13 oktober 1969 stelde het Rijksfonds het omscholings- en sociale reclasseringsproces van de minder-valide

X. J. vast; dat proces omvat naast functionele revalidatie en apparatuur, eveneens, voor een periode van 3 jaar, medisch-farmaceutische zorgen, inzonderheid « farmaceutische producten, eigen aan de handicap, zonder tussenkomst van de mutualiteit, naar rata van 25 verpakkingen per jaar ».

Op 10 december 1969 verzocht de vader van de minder-valide het Rijksfonds te willen tussenkomen in de kosten van een celtherapie volgens de methode van Niehaus; op 15 april wordt deze therapie toegepast en op de vraag tot tussenkomst in de kosten, geformuleerd op 21 april 1970, wordt door het Rijksfonds afwijzend gestatueerd omdat « geen tegemoetkoming kan verleend worden in de verstrekkingen van celtherapie aangezien dergelijke verstrekkingen door het Rijksfonds en zijn Technisch Comité niet beschouwd worden als deelsluitmakend van de functionele revalidatie ».

1. De heer X. zegt dat de beslissing van 21 mei 1970 van het Rijksfonds niet gemotiveerd is. De voormelde beslissing is wel gemotiveerd aangezien vermeld wordt dat het Rijksfonds geen tussenkomst verleent omdat de celtherapie geen deel uitmaakt van de functionele revalidatie.

2. De heer X. werpt op dat de beslissing van het Rijksfonds slechts de functionele revalidatie betreft hoewel de tussenkomst gevraagd wordt voor verstrekkingen die de medische revalidatie aangaan.

Zowel de wet van 16 april 1963 betreffende de sociale reclassering van de minder-validen als het uitvoeringsbesluit van 5 juli 1963 betreffen de functionele en de medische revalidatie.

Uit de literatuur blijkt dat functionele en medische revalidatie praktisch samenvallen zodat medische revalidatie veelal functionele revalidatie wordt genoemd (zie in « De reclassering van minder-validen — Nationale actie 1970-1971: a) toespraak van de heer Schyns — p. 14; b) Dr. Houssa - De functionele revalidatie — p. 167). Aldus is het waarschijnlijk te verklaren dat het ministerieel besluit van 8 maart 1965, in zijn artikel 1, alleen spreekt van de functionele revalidatie en de apparatuur « bedoeld in artikel 69 van het Koninklijk Besluit van 5 juli 1963 betreffende de sociale reclassering der minder-validen », alhoewel in artikel 51 van hetzelfde Koninklijk Besluit van 5 juli 1963, waarnaar het geciteerde artikel 69 verwijst, van functionele en medische revalidatie sprake is en de nomenclatuur der verstrekkingen voor functionele revalidatie en apparatuur, die de bijlage uitmaakt van het voormelde ministerieel besluit van 8 maart 1965, hoofdzakelijk medische en paramedische verstrekkingen vermeldt.

Derhalve mag aangenomen worden dat het Rijksfonds, door te beslissen dat voor de verstrekkingen van celtherapie geen tegemoetkoming verleend wordt omdat ze niet beschouwd worden als deelsluitmakend van de functionele revalidatie, eveneens de medische revalidatie heeft beoogd.

3. Het Rijksfonds voor speciale reclassering van de minder-validen weigert tussen te komen in de kosten van de toegepaste celtherapie

— omdat de doeltreffendheid der celtherapie voor geen enkele specifieke aandoening zou bewezen zijn;

— omdat overeenkomstig de nomenclatuur gevoegd bij het ministerieel besluit van 8 maart 1965, de tussenkomst van het Rijksfonds slechts zou mogelijk zijn indien de noodzaak van de toegediende farmaceutische specialiteiten vooraf door de geneesheer van het Rijksfonds zou erkend zijn (Nomenclatuur - Hoofdstuk II, b-4).

a) Doeltreffendheid van de celtherapie.

De partijen zijn het er over eens dat de verstrekkingen waarvoor een tussenkomst wordt gevraagd, farmaceutische

produkten zijn die niet terugbetaalbaar zijn in het bestek van de verplichte ziektekostenregeling.

Het Koninklijk Besluit van 5 juli 1963 bepaalt dat elk revalidatieproces, met het oog op een spoedig en passend functioneel of medisch revalidatieproces, de verschaffing van farmaceutische produkten kan omvatten.

Zoals reeds aangeduid, wordt in het specifiek revalidatieproces van de minder-valide X. J. eveneens vermeld de farmaceutische produkten, eigen aan de handicap, zonder tussenkomst van de mutualiteit.

Derhalve dient nagegaan of de toegediende zorgen kunnen beschouwd worden als « eigen aan de handicap », dat wil zeggen doelmatig voor de revalidatie van de betrokken minder-valide.

Het Rijksfonds beweert dat de doelmatigheid van de celtherapie voor geen enkele aandoening bewezen is; het verwijst daarvoor naar een verslag van een commissie van « l'Académie royale de médecine de Belgique » (Rapport de la Commission chargée de l'étude de la thérapie dite cellulaire - Bulletin de l'A.R.M.B. - 6ème série - Tome 25 - année 1960 - p. 459-461).

Uit dit verslag blijkt echter geenszins dat de celtherapie niet doeltreffend kan zijn:

« La thérapeutique cellulaire, telle qu'elle est définie ci-dessus, est une méthode dont on ne peut dire qu'elle a fait ses preuves. En effet, en dépit du grand nombre de cas traités et des succès rapportés par certains auteurs, on doit reconnaître que ses bases expérimentales sont insuffisantes et qu'elle n'a pas fait l'objet d'études cliniques dans des conditions assurant l'observation comparative de malades, témoins indispensables.

Dans ces conditions, la méthode ne peut entrer dans la pratique courante, et considérant les risques auxquels elle expose, son emploi ne peut être envisagé qu'avec la plus extrême circonspection ».

Uit dit verslag — dat dateert van 1960 — blijkt enkel dat de celtherapie, volgens de methode van Niehaus, slechts met omzichtigheid mag worden aangewend, niet echter dat deze therapie in geen enkel geval doelmatig kan zijn voor de behandeling van bepaalde ziekten.

Ingevolge het omscholingsproces mogen aangewend worden de farmaceutische produkten, alhoewel niet terugbetaalbaar door de mutualiteit, indien ze eigen zijn aan de handicap. Dat betekent dat mogen aangewend worden de farmaceutische produkten waarvan mag aangenomen worden dat ze van aard kunnen zijn om de revalidatie van de minder-valide te bewerken.

Uit de door X. neergelegde stukken, inzonderheid de brieven gericht aan Dr. Mureau te Leuze door het « Laboratoire d'électroencephalographie » van Prof. L. Sorel van de U.C.L., op 2 april 1970 en 30 december 1970 blijkt dat dit laboratorium oordeelde dat de behandeling met levende cellen doelmatig kon zijn:

« En conclusion et après avoir discuté de ce cas en réunion médicale, le docteur Sorel ne voit pas d'objection à pratiquer chez cet enfant une cure de revitalisation aux cellules fraîches selon la méthode de Niehaus.

Nous avons averti les parents et leur avons conseillé de reprendre contact avec vous. Nous souhaiterions vivement revoir cet enfant après la cure pour examen ... » (brief 2 april 1970).

« Conclusion: puisque tous les examens complémentaires (examen ophtalmologique avec fond d'œil, radiographies du crâne, encephalographie gazeuse, analyse du liquide céphalo-rachidien) étaient négatifs et qu'aucun autre traitement médical n'existe, nous avons envisagé la cure de revitalisation aux cellules fraîches selon la méthode de Niehaus comme pouvant être adjuvante » (brief 30 december 1970).

Trouwens blijkt uit het verslag van 7 januari 1972 van de psycholoog W. De Hertog dat de behandeling wel een

zekere doeltreffendheid had : « Maken we een vergelijking tussen oktober 69 en december 71 dan valt dus vooral op dat X. J. rustiger, meer gesocialiseerd reageert evenwel ten koste van innerlijke spanning. Zuiver uit het oogpunt van socialisatie gezien dus wel een « vooruitgang ». Intellectueel schijnt er bij X. J. ook wel een vooruitgang waar te nemen te zijn die we echter uitsluitend op rekening zouden schrijven van het ouder worden ».

b) Ministerieel besluit van 8 maart 1965 houdende vaststelling van de nomenclatuur en de betreffende der verstrekkingen voor functionele revalidatie en apparatuur op het gebied van de sociale reclassering der minder-validen. Bijlage - Hoofdstuk II - b - 4°.

Het Rijksfonds voert verder aan dat het terecht weigert tussen te komen in de kosten van de celtherapie omdat het door de verplichte ziektekostenregeling niet-terugbetaalbare farmaceutische verstrekkingen betreft en dat desbetreffend in hoofdstuk II van de nomenclatuur (bijlage M.B. 8 maart 1965) sub b - 4°, bepaald is wat volgt :

« 4° het Rijksfonds kan tegemoetkomen in de kosten van andere specialiteiten en farmaceutische produkten dan deze welke terugbetaald worden door de ziekte- en invaliditeitsverzekering, wanneer de geneesheer van het Rijksfonds voorop de noodzaak tot het voorschrijven van deze specialiteiten of produkten erkent. Het bedrag van de tegemoetkoming wordt vastgesteld voor elk geval afzonderlijk ».

Het ministerieel besluit van 8 maart 1965 vindt zijn juridische grondslag in artikel 69 van het reeds vermelde Koninklijk Besluit van 5 juli 1963 dat bepaalt dat de Minister, die de Tewerkstelling in zijn bevoegdheid heeft, de nomenclatuur der verstrekkingen, beoogd in artikel 51, vaststelt en hun betreffende waarde bepaalt.

De bevoegdheid van de Minister is derhalve beperkt tot het opstellen van de naamlijst van de verstrekkingen voorzien in art. 51 van het koninklijk besluit van 5 juli 1963 en tot het bepalen van hun waarde.

Deze bepaling noch enige andere van de wet van 16 april 1963 of van het Koninklijk Besluit van 5 juli 1963, geeft de Minister de bevoegdheid om voorwaarden te bepalen onder dewelke de verstrekkingen zullen verleend worden.

Door desondanks dergelijke bepalingen in te schrijven in hoofdstuk II - b - 4° van de nomenclatuur der verstrekkingen, vastgesteld door het ministerieel besluit van 8 maart 1965, is de Minister van Tewerkstelling de hem gegeven opdracht te buiten gegaan ; derhalve moet het Arbeidshof weigeren deze bepaling toe te passen (artikel 107 van de Grondwet).

De redenen die door het Rijksfonds ingeroepen worden om te weigeren tussen te komen in de kosten der therapie die in april 1970 op de minder-valide X.J. werd toegepast, zijn dus niet gefundeerd.

VI. Bedrag der tussenkomst.

Het Rijksfonds besliste dat het revalidatieproces van de minder-valide X.J. farmaceutische produkten die niet terugbetaalbaar zijn in het bestek van de verplichte ziektekostenregeling omvat, tot beloop van 25 verpakkingen per jaar. Daar, zoals hiervoor beslist, geen rekening kan gehouden worden met de voorwaarde gesteld in hoofdstuk II, b - 4° van de nomenclatuur gehecht aan het ministerieel besluit van 8 maart 1965 als zou het Rijksfonds in de kosten van deze farmaceutische verstrekkingen slechts tussenkomen indien haar geneesheer voorafgaandelijk de noodzaak tot het voorschrijven ervan erkende, moet het Rijksfonds tussenkomen in de kosten van de toegepaste celtherapie waarvan de partijen erkennen dat het niet door de mutualiteiten terugbetaalde farmaceutische verstrekkingen betreft.

De heer X. beweert, op basis van artikel 3 van het minis-

terieel besluit van 9 maart 1965, gewijzigd bij het ministerieel besluit van 19 september 1965, houdende vaststelling van de voorwaarden van vergoeding der verstrekkingen inzake functionele revalidatie en apparatuur op het gebied van de sociale reclassering van de minder-validen, dat de integraliteit van de kosten der toegepaste therapie behoudens een som van 1.000 fr., moet ten laste genomen worden door het Rijksfonds.

Deze bewering ziet artikel 5, alinea 1, van het genoemde ministerieel besluit van 9 maart 1965 over het hoofd dat stipuleert dat de bepalingen van artikel 1, en dus van artikel 3 dat slechts de toepassing uitmaakt van artikel 1, niet gelden voor de farmaceutische produkten.

Artikel 5, alinea 2 van het voormelde ministerieel besluit van 9 maart 1965 verwijst voor de vergoeding van de farmaceutische produkten naar de nomenclatuur.

Het Hof acht het, in het belang van een goede rechtsbedeling, noodzakelijk de debatten te heropenen opdat de partijen hun standpunt zouden uiteenzetten met betrekking tot het bedrag dat door het Rijksfonds dient gedragen in de kosten van de celtherapie die op de minder-valide X. J. werd toegepast.

Om deze redenen :

Het Arbeidshof,

Rechtsprekend op tegenspraak,

Gelet op het advies van de heer Keereman, substituut-generaal, gelezen en neergelegd ter openbare terechtzitting van 26 juni 1972,

Gelet op de wet van 15 juni 1935 betreffende het gebruik der talen in gerechtzaken, namelijk artikel 24,

Verwerpt als ongegrond alle andere of strijdige besluiten,

Stelt vast dat het bevoegd is ;

Verklaart het beroep ontvankelijk en gegrond ;

Vernietigt de beslissing van 21 mei 1970 van het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de minder-validen waarbij het weigert tussen te komen in de kosten van de celtherapie die toegepast werd op de minder-valide X. J. Alvorens het bedrag van de tussenkomst van het Rijksfonds te bepalen, beveelt de heropening der debatten op... ten einde de partijen toe te laten hun standpunt te verduidelijken betreffende het bedrag der tussenkomst van het Rijksfonds in de voormelde therapie ;

Beveelt te dien einde op deze zitting de persoonlijke verschijning van de administrateur-directeur of van de adjunct-administratief-directeur van het Rijksfonds ;

Kosten aangehouden,

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e Kamer. — 14 december 1972.

Voorzitter : M. Van Mallegheem.

Raadsheren : M.M. Verhegge en Dujardin.

Eerste Advocaat-Generaal : M. C.J. Vanhoudt.

Advocaten : Mrs. Jan. Stevens en J.F. Castille.

Douanen en accijnzen. — Bezit van sterke dranken in herberg. — Overdracht handelsfonds. — Bezit, artikel 2279 B.W.

Wanneer de uitbater van een herberg zijn handelsfonds heeft overgedragen mits betalingsmodaliteiten, met dien verstande dat hij zich het eigendomsrecht voorbehield tot wanneer de laatste afbetaling was gebeurd, en het vaststaat dat hij slechts sporadisch in de zaak kwam en zich had laten schrappen in het handelsregister, kan

hij niet meer als uitbater van de handelszaak beschouwd worden. De overnemer is niet de gerant van de vroegere eigenaar der zaak, doch de werkelijke uitbater.

Op de term « bezit » van sterke drank is art. 2279 B.W. toepasselijk.

Hauben t./ Douanen en Accijnzen.

Overwegende dat de beklaagde tijdig en in rechtsgeldige vorm hoger beroep heeft ingesteld ;

Overwegende dat, niettegenstaande de verklaring afgelegd door de beklaagde in handen van de beambten der douanen en accijnzen (st. 9), moet worden aangenomen dat, op het ogenblik van het huisbezoek dd. 12 maart 1971, hij niet meer de uitbater van het handelsfonds en dus niet meer de slijter van ter plaatse te verbruiken dranken was ;

Dat immers is komen vast te staan dat beklaagde op 6 juni 1969 een overeenkomst van overname van het handelsfonds afsloot met Scherrens Gustaaf, met betalingsmodaliteiten ; dat zulks bevestigd wordt door het thans door de beklaagde overgelegd stuk, zijnde een schrapping uit het handelsregister als uitbater van café « Breughel » in datum van 6 januari 1972 wegens overdracht aan de geenszins met de uitbating bemoeide ;

Dat reeds op 12 maart 1971 Scherrens geen gerant van beklaagde meer was maar de werkelijke uitbater, die het handelsfonds overgenomen had met het beding dat de vroegere uitbater zich het eigendomsrecht voorbehield tot wanneer de laatste betaling was gebeurd ; dat trouwens vaststaat dat beklaagde reeds in het begin van 1971 slechts zeer sporadisch in de bewuste herberg kwam en zich geens met de uitbating bemoeide ;

Overwegende dat beklaagde bovendien niet de bezitter was, in de zin van artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek, van de door de verbalisanten op 12 maart 1971 in de herberg « Breughel » aangetroffen sterke dranken ;

Om deze redenen,

Het Hof,

Ontvangt het hoger beroep ;

Doet het aangevochten vonnis te niet en opnieuw wijzend ;

Ontslaat de beklaagde van de vervolging.

NOOT. — In bovenstaand arrest werden twee der door de verdediging ingeroepen middelen ontmoet.

Waar het eerste kan worden beschouwd als appreciatie door de feitenrechter, dient het tweede vergeleken te worden met de arresten van Cassatie, regelmatig door het Bestuur der Douanen en Accijnzen ingeroepen, nl. Cass. 4.2.1924, Pas. 1924, I, 188 ; Cass. 15.6.1925, Pas. 1925, I, 288 ; Cass. 18.12.1933, Pas. 1934, I, 107 en Cass. 20.9.1954, Pas. 1955, I, 19.

Terzake werd dit middel als volgt verwoord in Conclusie :

I. A. Voor recht te zeggen dat bij gebrek aan anders-luidende bepalingen door de strafwet gegeven, de gemeenrechtelijke bepalingen, zoals door het B.W.B. gedefinieerd, dienen te worden toegepast op de begrippen *bezit* en *eigendom*.

B. In feite vast te stellen dat de flessen sterke drank door de verbalisanten aangetroffen bij de huiszoeking dd. 12 maart 1971, volgens de verklaringen van onderhooorde derden niet alleen in het *bezit* waren van deze derden, doch bovendien hun *eigendom*.

C. In rechte hieruit af te leiden (o.m. op grond van artikel 2279 B.W.B. e.a.) dat het ongestoorde bezit door derden, die meteen voorhouden eigenaars te zijn van de bepaalde flessen sterke drank, uitsluit dat concludant er

« bezitter » van zou kunnen zijn — Vgl. de term « possession » in de Wet gebruikt.

Het Bestuur der Douanen en Accijnzen voorzag zich niet in cassatie tegen onderhavig arrest.

Jan Sevens.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e Kamer. — 21 november 1972.

Voorzitter : M. Holvoet.

Raadsheren : M.M. Vroomans en Slachmuylder.

Advocaat-generaal : M. Verhoeven.

Advocaat : Mr. G. Arts.

Echtscheiding bij onderlinge toestemming. — Termijn voorzien door art. 1294 G.W. — Bevoegdheid van de voorzitter der rechtbank om deze termijn te verlengen. — Zakenreis in het buitenland geldige reden tot verlenging.

De bevoegdheid van de Voorzitter der rechtbank van eerste aanleg, in verband met de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming, houdt eveneens de mogelijkheid in voor de Voorzitter om de termijn van verschijningen te verlengen bij toepassing van artikel 51 G.W.

Een zakenreis naar het verre Oosten gedurende de termijn, voorzien door artikel 1294 G.W., is een geldige reden om verlenging van termijn te bekomen.

Echtgn. Balsing - De Backer.

Overwegend dat het hoger beroep, regelmatig naar vorm, binnen de wettelijke termijn ingesteld werd ;

Overwegend dat het verzoekschrift van partijen ertoe strekt verlenging tot na 5 november 1972 te bekomen van de termijn voor de laatste verschijning in het kader van de procedure in echtscheiding door onderlinge toestemming ten gevolge van de verplichting voor partij Balsing een zakenreis naar het Verre-Oosten te ondernemen gedurende de ganse termijn voorzien door artikel 1294 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegend dat de dienstdoende Voorzitter der Rechtbank van eerste aanleg van Antwerpen, zich ten onrechte onbevoegd verklaarde om die termijn te verlengen ;

Overwegend dat partijen terecht doen gelden dat de Voorzitter van de Rechtbank van eerste aanleg bevoegd is voor wat betreft de verschijningen in een procedure in echtscheiding door onderlinge toestemming en dat artikel 51 van het Gerechtelijk Wetboek voorziet dat de bevoegde Rechter de termijnen die niet op straffe van verval zijn bepaald, vóór hun vervaltijd verlengen kan voor een duur die niet langer is dan de oorspronkelijke termijn ;

Overwegend dat die regel van artikel 51 van het Gerechtelijk Wetboek, luidens artikel 2 van het Gerechtelijk Wetboek, van toepassing is op alle rechtsplegingen behoudens wanneer deze geregeld worden door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegend dat de rechtspleging in echtscheiding door onderlinge toestemming geregeld wordt door artikel 1287 t/m 1304 van het Gerechtelijk Wetboek, en de laatste verschijning voor de Voorzitter, meer bepaald door artikel 1294, dat verenigbaar is met de toepassing van artikel 51 van het Gerechtelijk Wetboek, wanneer het om een verlenging van de termijn gaat ;

Overwegend dat partijen voor het eerst op 28 september 1971 voor de Voorzitter verschenen zijn ; dat de laatste verschijning dus luidens artikel 1294 tussen 29 september

en 28 oktober 1972 moest plaats hebben ; dat uit een brief dd. 7 november 1972 van de werkgever van partij Balsing, blijkt dat deze verplicht werd een zakenreis in het Verre-Oosten te ondernemen, op 23 september 1972 vertrok en op 6 november 1972 terug was ;

Overwegend dat partij Balsing alzo in de volstreckte onmogelijkheid is geweest binnen de door artikel 1294 van het Gerechtelijk Wetboek voorziene termijn voor de Voorzitter te verschijnen en dat het dan ook betaamt die termijn met een maand te verlengen, hetzij t/m 28 november 1972 ;

Om deze redenen,

Het Hof,

na beraadslaging ;

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935 ;

Gehoord de Heer Advocaat-generaal Verhoeven in zijn eensluidend advies, gegeven in de raadkamer ;

Ontvangt het beroep en verklaart het gegrond ;

Doet het bestreden bevelschrift teniet ;

Wijzigende : machtigt partijen om samen en in persoon, tot op dinsdag 28 november 1972 inbegrepen, voor de dienstdoende Voorzitter der Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen te verschijnen, voor de proceshandelingen voorzien bij artikel 1294 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek ;

Verwijst partijen in de kosten van hun verzoekschrift in beide aanleggen, niet berekend op de dag van huidig arrest.

NOOT. — Zie in dit nummer de beschikking die door bovenstaand arrest hervormd werd.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

Procedure op rekest. — 17 oktober 1972.

Voorzitter : M. Van Camp.

Advocaat : Mr. J. Arts.

Echtscheiding bij onderlinge toestemming. — Laatste verschijning. — Art. 1294 G.W. — Vraag tot verlenging van de termijn wegens afwezigheid voor zakenreis. — Onbevoegdheid van de voorzitter.

Een partij die in een echtscheiding bij wederzijdse toestemming, ingevolge art. 1294 G.W., voor de laatste maal voor de rechtbank diende te verschijnen vroeg de termijn voorzien in bedoeld artikel met een maand te verlengen daar zij afwezig was wegens een zakenreis in het verre Oosten.

De Voorzitter achtte zich onbevoegd de termijn te verlengen.

Echtgn. Balsing - De Backer.

Gelet op het hieraangehecht verzoekschrift, gedagtekend 14 september 1972, ingediend door Meester Guido Arts, advocaat te Antwerpen, strekkende tot het verlengen van de termijn van één jaar en één maand, voorzien door artikel 1294 van het Gerechtelijk Wetboek, wegens afwezigheid van de heer Balsing Georges op zakenreis ;

Overwegende dat de bevoegdheid van de Voorzitter in zake niet tegensprekelijk verzoekschrift bepaald wordt door artikels 585 en 586 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegende vooreerst dat geen enkele tekst zijn bevoegdheid voorziet voor de prorogatie van de termijnen

voorzien in artikel 1287 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek (wet van 1 juli 1972) ;

Overwegende verder dat voor zover zou kunnen gezegd worden dat de termijnen in zake echtscheiding bij onderlinge toestemming « termijnen voor het verrichten van proceshandelingen » zouden zijn, zoals bedoeld in artikel 46 van het Gerechtelijk Wetboek, zou nochtans bij toepassing van artikel 51 van het Gerechtelijk Wetboek de verlenging niet langer kunnen zijn dan de oorspronkelijke termijn, behalve voor gewichtige redenen ;

Dat het hier gaat om de verlenging van de oorspronkelijke termijn en een zakenreis niet als gewichtige reden van overmacht kan aangezien worden ;

Overwegende dat onder het beheer van de vorige wetgeving rechtsleer en rechtspraak een zekere speling voor de opeenvolgende verschijningen in zake echtscheiding bij onderlinge toestemming toeliet ; dat echter de laatste termijn streng moest geëerbiedigd worden (R.P.D.B. v° divorce : 410-411) ;

Overwegende dat het ingeroepen vonnis (Antwerpen 22 juni 1927, Pas. 1927, III, blz. 198) niet dienend is ter zake, vermits het de verlenging van de termijn voor *overschrijving* van het vonnis betreft wegens « *heirkracht* » (ziekte in het buitenland) ;

Overwegende uiteindelijk dat de termijnen in zake geen proceshandelingen zijn doch voorwaarden waarvan de strikte naleving het wettelijk bewijs levert van de oorzaak der echtscheiding ; dat al de voorwaarden van openbare orde zijn zodat de niet vervulling ervan het bestaan van de echtscheiding zou bedreigen (De Page T. I, 841/5 a — R.P.D.B. v° divorce 399) ;

Om die redenen,

Verklaren Ons onbevoegd om de in artikel 1259 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalde termijn te verlengen. Aldus gegeven in raadkamer...

NOOT. — Zie in dit nummer het arrest van het Hof van beroep waardoor bovenstaande beschikking hervormd werd.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE DENDERMONDE

1e Kamer. — 18 mei 1972.

Voorzitter : M. J. Rollier.

Rechtters : M.M. J. Zenner en E. Mertens.

Openbaar ministerie : M. F. van den Bergh.

Advocaten : Mrs. E. Cooreman en M. D'Hooghe.

1. Handelaar en daden van koophandel. — Bloemisterij. — Geen handelsbedrijf.

2. Koop. — Verkoop van andermans goed. — Rechten van de verus dominus.

1. Terecht voeren eisers aan dat zij als tuinbouwers geen handelaars zijn, want een onderneming, die de exploitatie van de grond als oogmerk heeft, wat voor een bloemisterij het geval is, kan niet als een handelsbedrijf in de zin van de wet aangemerkt worden.

2. Eisers houden staande dat de gemeente een strook grond, waarvan zij beweren eigenaar te zijn, onteigend heeft en de vergoeding aan een derde, die volgens hen geen eigenaar is, betaald heeft.

Ten deze heeft de gemeente in werkelijkheid de grond gekocht. In de veronderstelling dat eisers eigenaar zouden zijn, kunnen zij uit de verkoop, die voor hen een res inter alios acta is, geen recht op betaling van de

prijs putten. Zij kunnen evenmin de nietigverklaring van de hun niet-tegenstelbare verkoop vorderen. Wel kunnen zij tegen de huidige bezitter een eis tot revindicatie of, indien de koper te goeder trouw de eigendom van het goed zou hebben verkregen ingevolge de tien- of twintigjarige verjaring, tegen de verkoper een vordering tot terugbetaling van de koopprijs met schadevergoeding instellen.

Roggeman t. / Gemeente Smetlede en De Geyter.

Overwegende dat de vordering van aanleggers ertoe strekt verweerders solidair of de ene bij gebreke aan de andere te horen veroordelen tot betaling van 45.000 frank, te vermeerderen met de gerechtelijke interesten en de kosten ;

Overwegende dat aanleggers voorhouden dat aan tweede verweerder door eerste verweester, wegens « onteigening » van een perceel der sectie A, nr. 927 b te Smetlede, een vergoeding werd uitbetaald of overeengekomen van 45.000 frank ;

Overwegende dat aanleggers thans beweren eigenaars te zijn van voormelde strook grond — hetgeen wordt betwist door tweede verweerder — en voorhouden dat zij recht hebben op de vergoeding van 45.000 frank ;

I. Nopens de door tweede verweerder aangevoerde exceptie van nietigheid der « vordering » van aanleggers :

Overwegende dat tweede verweerder doet gelden dat de « vordering » van aanleggers *nietig* zou zijn (klaarblijkelijk wordt bedoeld : nietigheid der dagvaarding) om reden dat aanleggers zouden hebben nagelaten het nummer van hun handelsregister in de dagvaarding te vermelden (art. 43, 2, G.W.) ;

Overwegende dat aanleggers onder meer aanvoeren dat zij geen handelaars doch tuinbouwers zijn en als dusdanig geen handelsregister bezitten of nodig hebben ; dat deze zienswijze ongetwijfeld de juiste is vermits iedere onderneming welke de uitbating van de grond als oogmerk heeft, hetgeen onbetwistbaar voor een bloemisterij het geval is, geen handelsuitbating is in de zin van de wet (art. 2 Wb Kh. ; Van Ryn, Principes de Droit Commercial, T.I., uitg. 1954, nr. 65, blz. 59-60) ; dat de uitbaters van dergelijke ondernemingen derhalve ook niet dienen te zijn ingeschreven in het handelsregister ;

Overwegende dat uit wat voorafgaat blijkt dat de dagvaarding uitgebracht ten verzoeken van aanleggers geenszins nietig is en het derhalve overbodig voorkomt het tweede verweermiddel van aanleggers, nl. dat deze zaak alleszins een burgerrechtelijk en geen handelsrechtelijk karakter vertoont, nader te onderzoeken ;

II. Ten gronde :

Overwegende dat aanleggers en tweede verweerder twisten over het eigendomsrecht van voorbeschreven perceel grond, dat door tweede verweerder aan eerste verweester werd *verkocht* voor de prijs van 45.000 fr. ;

Dat het terzake inderdaad niet gaat om een *onteygening*, zoals door aanleggers wordt voorgelouden in de geding-inleidende dagvaarding, vermits een onteigening steeds betrekking heeft op de *gedwongen* beroving van een recht, overeenkomstig de voorschriften vervat in de onteigeningswetgeving ;

Dat men terzake, waar eerste verweester en tweede verweerder tot een akkoord zijn gekomen, enkel staat voor een *eenvoudige verkoop in der minne*, waarop de bijzondere onteigeningswetgeving niet van toepassing is (E. Belva, Traité de l'Expropriation, nrs. 99-100) ;

Overwegende dat aanleggers in deze verkoop geen partij

geweest zijn ; dat zij, in deze omstandigheden, vanzelfsprekend niet kunnen vorderen dat de verkoopprijs aan hen zou worden betaald vermits de koper, (eerste verweester) gehouden is de koopsom te voldoen in handen van de verkoper (tweede verweerder) ;

Overwegende dat de verkoop weliswaar nietig zou zijn, indien de stelling van aanleggers dat zij de eigenaars zijn van bewust perceel zou stroken met de waarheid ; dat inderdaad de verkoop van andermans goed nietig is (art. 1599 B.W.) ;

Dat echter de nietigheid van de verkoop van een anders zaak, voorzien bij artikel 1599 B.W., slechts de bescherming beoogt van privaatrechtelijke belangen en daarom slechts een betrekkelijke nietigheid is die niet kan worden ingeroepen door wie bij de overeenkomst geen partij was (Gent, 6/5/1959, R.W. 1960-61, 183 ; zie ook Cass. Fr. 15/1/1934, D.H. 1934, 97) ; dat de nietigheid van de verkoop van andermans zaak daarenboven enkel kan worden opgeworpen door de koper en nooit door de verkoper (Cass. 30/1/1941, Pas. 1941, I, 24 ; De Page, Traité, T. IV, nr. 30-3°) ;

Overwegende dat, zoals reeds gezegd, aanleggers uit voor hen een « res inter alios acta » is ; dat aanleggers evenmin de nietigverklaring zouden kunnen vorderen van deze verkoop, welke hun niet-tegenstelbaar is (Gent, 19/6/1958, R.W. 1958-59, 1656) doch eventueel wel een vordering tot revindicatie tegen de huidige bezitter zouden kunnen richten of — *subsidiar* — indien zij hun eigendomsrecht zouden kunnen bewijzen, een vordering zouden kunnen laten gelden tegen de verkopers strekkende tot terugbetaling van de koopprijs met schadevergoeding, indien de koper te goeder trouw de eigendom van het goed zou hebben verkregen ingevolge de tien- of twintigjarige verjaring, zoals voorzien bij artikelen 2265 en 2266 B.W. (Gent, 19/6/1958, R.W. 1958-59, 1656 ; Laurent T. XXIV, nr. 125 ; De Page, Traité, T. IV, nr. 34 ; Dalloz, Nouveau Répertoire de Droit, T. IV, uitg. 1965, Tw Vente, nr. 107) ;

Overwegende dat uit wat voorafgaat overduidelijk blijkt dat aanleggers niet gerechtigd zijn om betaling te vorderen van de koopprijs van eerste verweester (koper) of van de tweede verweerder (verkoper) ;

Dat de vordering van aanleggers derhalve als ongegrond dient te worden afgewezen ;

Om deze redenen,

De Rechtbank,

Alle meeromvattende conclusies verwerpend,

Verklaart de vordering van aanleggers ontvankelijk doch wijst ze af als ongegrond ;

Veroordeelt aanleggers tot al de gerechtskosten.

BOEKBESPREKING

J. Hansenne, Burgerlijk Wetboek, tweede deel : Speciale wetten van burgerlijk recht.- Keurbibliotheek uitgegeven onder de leiding van Prof. A.W. Vranckx en Prof. R. Senelle). — Brugge, Die Keure, 1972, losbladig.

In de bekende Keurbibliotheek uitgegeven door de N.V. Die Keure te Brugge, onder de wetenschappelijke leiding van de Professoren A.W. Vranckx en Robert Senelle werd enkele tijd geleden in een losbladige uitgave de Nederlandse tekst gepubliceerd van het burgerlijk wetboek.

Het was nu de bedoeling van de uitgever in een tweede deel: de speciale wetten van burgerlijk recht die het wetboek zelf volledigen samen te brengen.

Dit is nu reeds gedeeltelijk geschied en in het deel dat zopas verscheen vinden wij de tekst der wetten en besluiten die betrekking hebben op: de burgerlijke stand, de geesteszieken, de jacht en de bescherming der vogels, de landmacht en de ruilverkaveling, de nationaliteit, het recht van opstal en het erfpachtrecht, het veldwetboek, de verenigingen en stichtingen, de wouden.

Dit deel is echter nog niet volledig en er wordt aangekondigd dat er nog een volgend zal verschijnen waarin de teksten zullen voorkomen die thuishoren onder de volgende trefwoorden: bevoegdheid van personen, brouwerijcontracten; echtscheiding; erfenissen; handelshuur; huishuur; leasing; naam en voornamen; notariaat; tabellen van sterfelijkheid en kapitalisatie; titel aan drager; verkoop; voogdij.

Aldus zal geleidelijk een volledige verzameling ontstaan van alle wettelijke teksten die op het gebied van het burgerlijk recht van toepassing zijn, een uitgave die in Vlaanderen reeds lang verwacht werd en waarvoor men nog steeds de bekende en zeer verspreide Franse uitgaven der wettelijke teksten bezigt.

Wij spreken de hoop uit dat het aangekondigde deel zo spoedig mogelijk zal verschijnen opdat aldus binnen korte tijd de verzameling der bijzonderste teksten van het burgerlijk recht zou volledig zijn.

De uitgeverij kondigt aan dat nog enkele laatste wijzigingen aan sommige teksten dienen aangebracht te worden voor dewelke binnenkort de nodige aanvullingen zullen toegezonden worden.

R. V.

John Maes et Jacques Ghysbrecht, Le code de la Taxe sur la valeur ajoutée et ses arrêtés d'exécution. — Brussel, Ets. E. Bruylant, 1972, 657 fr.

Van de hand van de heren John Maes, advocaat te Brussel en verslaggever van de Verenigde Commissies voor economische zaken en financiën van de Senaat, en Jacques Ghysbrecht, assistent aan de Université libre de Bruxelles, verscheen een commentaar op de wet van 3 juli 1969, het wetboek van de belasting op de toegevoegde waarde (B.T.W.)

In de inleiding — met o.m. een bondige, doch uitstekende uiteenzetting over de voorrang van het gemeenschapsrecht boven het interne recht en over de ongrondwettigheid van de door genoemd Wetboek aan de Koning toegekende bevoegdheidsopdrachten — wijzen de auteurs erop, dat hun publikatie beperkt wordt tot de beschrijving, doch alleen uit *juridisch* oogpunt (en dus met uitsluiting van de behandeling van de politieke, economische en boekhoudkundige aspecten), van het nieuwe omzetbelastingstelsel, dat in België door de wet van 3 juli 1969 (gewijzigd door die van 19 december 1969 en van 26 maart 1971) en de desbetreffende uitvoeringsbesluiten (tot 31 december 1970) werd ingevoerd.

Die uiteenzetting heeft ten doel — hoofdzakelijk ten behoeve van de rechtsbeoefenaars — uit de voorbereidende werkzaamheden en uit de wets- en reglementaire teksten de beginselen of de hoofdregels af te leiden die in België voor de heffing van de B.T.W. gelden; tevens verstrekken de auteurs talrijke verwijzingen, dank zij welke de lezer in staat is zich nader te documenteren over toepassingsgevallen, twistpunten, e.d.

Dat de auteurs hun doel hebben bereikt, zal degenen die advocaat en senator John Maes kennen, geenszins verwonderen. Immers is hij een befaamde en ervaren fiscalist, die zitting had in de zgn. Commissie Ganshof, de commissie die door de toenmalige Minister van Financiën werd ingesteld om, onder voorzitterschap van prof.

dr. W.J. Ganshof van der Meersch (tevens procureur-generaal bij het Hof van Cassatie), de Regering van advies te dienen met het oog op de invoering van de hervorming van het inkomstenbelastingstelsel en die het merkwaardige verslag van bovenvermelde senaatscommissies over het ontwerp dat de wet van 3 juli 1969 is geworden, heeft opgesteld.

inzake B.T.W. wezenlijke begrippen, zoals levering van goederen, verstrekking van diensten, invoer, belastingplichtige en vele andere, worden overduidelijk omschreven en toegelicht, zulks feitelijk in dezelfde volgorde als die welke in het Wetboek van de B.T.W. voorkomt.

In de bijdrage wordt ook melding gemaakt van verscheidene «parallelle» bepalingen (aanpassing van de wetgeving op de registratierechten, enz., enz.), die naar aanleiding van de inwerkingtreding van het B.T.W.-stelsel door de wetgever werden aangenomen.

Daar het een nieuwe belasting geldt (waarvan trouwens de regeling nog niet voltooid is: vele bijzonderheden moeten nog worden gepreciseerd door besluiten; zelfs het Wetboek werd reeds gewijzigd door een wet van 22 juni 1972, enz., enz.), is het volstrekt noodzakelijk de grondslagen van de desbetreffende regeling te kennen, alvorens een grondige studie ervan aan te vatten. Het besproken werk zal dan ook studenten, advocaten, belastingconsulenten, industriëlen, handelaars, e.a. beslist interesseren met het oog op het verkrijgen van het vereiste inzicht.

Prof. dr. F. Amerijckx.

Yver, Jean, Egalité entre héritiers et exclusion des enfants dotés. Essai de géographie coutumière. — Société d'Histoire du Droit, Ed. Sirey, Parijs, 1966, 312 p.

In het eerste deel van zijn «Ligurisch Erfrecht», gewijd aan de «Pays Alpains» noemde E. M. Meyers als voornaamste karaktertrekken van het «ligurisch» erfrecht op: 1) een gedachte van mede-eigendom van vader, moeder en afstammelingen, die leidde tot de uitsluiting van de «afgeknotten» en tot een beddegewijze verdeling — de samenhang van deze karaktertrekken, van het gemeenschappelijk type, was onweerlegbaar —, maar 2) de toepassing van de regel *paterna paternis* tot de roerende en aangeworven evenals tot de eigen huwelijksgoederen (misschien zou men duidelijker zeggen: het bestaan van een uitval der roerende en aangeworven goederen, die zich bij de stamverwante devolutie der eigen goederen voegde; 3) het beginsel van «de gelijke graad» en 4) het beginsel van de vertegenwoordiging, waren ideeën, die hoofdzakelijk op een bloedverwantschapsberekening neerkomen.

Van zijn kant publiceerde Henri Klimrath in 1837 zijn «Etudes sur les Coutumes» en stelde zijn merkwaardige kaart van de gewoonterechtelijke gebieden van Frankrijk op, die in 1843 in Straatsburg werd uitgegeven en nog immer het beste werkinstrument blijft op het gebied van de gewoonterechtelijke geografie.

Maar wat Klimrath nog niet kon doen — hij vergenoegde zich tot een aardrijkskundige klassering der gewoonten, daar waar hij tot de *geest* van de verschillende gewoontegroepen had moeten doordringen —, hebben de volgende generaties rechtshistorici zekere algemene karaktertrekken van het gewoonterecht in volle klaarheid geplaatst, door deze o.a. tegenover deze van de geschreven rechtsgebieden te stellen; de rechtshistorici van het begin van deze eeuw waren er evenwel van overtuigd geraakt dat de vooruitgang van hun discipline in de toekomst aan preciezere kennis van de verschillende regionale gewoonten gebonden was. De werken van Astoul, Génestal en Bridrey voor Normandië, van Champeaux voor

Burgondië, openden de weg : de klassiek geworden « Histoire de la coutume de la prévôté et vicomté de Paris » van Olivier Martin was de eerste volledige monografie van een gewoonte, terwijl in de verschillende streken de « Semaines de Droit normand », de « Journées » van het Vlaamse, Waalse, Picardische, Bourgondisch of geschreven recht de wil van de Franse faculteiten om de eigen karaktertrekken van hun regionaal recht te vinden, uitdrukten.

Deze op monografieën gesteunde arbeid dient nog een groot veld te bewerken ; in zekere streken is hij pas begonnen, zodat een algemene geschiedenis van het privaatrecht nog niet kan geschreven worden.

Nochtans is het al mogelijk in zekere streken, zoals in Normandië, een globaal overzicht van de originele karaktertrekken te zoeken. Dit dient via de comparatistische methode te gebeuren : zo kan men zien door welke bijzondere karaktertrekken de bedoelde gewoonte van de groep van verwante gewoonten verschilt en andere Franse of buitenlandse groepen benadert of er zich van verwijdt.

Voortbouwende op Meyers en volgens deze noodzakelijke methode van vergelijking is professor Jean Yver, van de rechtsfaculteit van Caen, teruggekeerd tot de geografie van het gewoonterecht en tot Klimrath. Hij oordeelde het ogenblik gekomen om voor zijn doctoraatsstudenten, na zijn baanbrekende artikelen over « Les caractères originaux du groupe des coutumes de l'Ouest de la France » (Revue Historique de Droit Français et Etranger, 1952, nummer 1, pp. 18-79) en « Les deux groupes de coutumes du Nord » (Revue du Nord, tome XXXV, 1953, pp. 1972-220, en tome XXXVI, 1954, pp. 5-36) de beroemde theorie van de gelijkheid onder erfgenamen voor te stellen, in de zin van het verbod om de ene tegenover de andere te bevoordelen : een onderwerp dat zo belangrijk is, dat het het diepste van de structuur van de familiale gemeenschap raakt, van de natuur van de roeping der erfgenamen, van het regime van de devolutie der goederen als voortdurende basis van de familie.

Aan de basis zelf van de ontwikkeling van deze materie, vond de auteur de bevestiging van twee of drie grote beginselen. Het ene is het verbod van elk vrijwillig gevormd voordeel onder erfgenamen, wat in zekere zin de stempel plaatst op de regel van de gelijke verdeling der niet-adellijke erfenissen. Het andere is, integendeel, het principe van de uitsluiting, die de gevestigde kinderen buiten de familiale gemeenschap plaatst en hun bijgevolg elk erfrecht ontnemt : beginsel, waarin een aantal moderne historici een der basissen van het gewoontelijk erfrecht hebben menen te zien. De roeping om te erven, zeggen zij immers, is aan de opnemng van de erfgerechtigde in de schoot van de familiale gemeenschap gebonden. Wanneer deze opnemng door huwelijk of door gescheiden vestiging eindigt, dan neemt het kind zijn deel met zich en heeft het niets meer op te eisen. En het kunnen slechts uitgesproken aanmaningen tot erven zijn, die aldus uitgesloten kinderen terug toelieten, volgens hun wil en mits inbreng, met hun niet gevestigde broers aan de verdeling deel te nemen. Dit is het bekende beginsel van de optie, dat als een algemeen en primordiaal beginsel van het hele Franse erfrecht werd voorgesteld.

Welnu, nopens de strikte toepassing van het gelijkheidsbeginsel en het verplichtend of facultatief karakter van de inbreng, was in de tijd van de opgeschreven gewoonten, het Frans recht verdeeld. Er bestonden gewoonten met volledige gelijkheid, gewoonten met enkelvoudige gelijkheid en gewoonten met bevoorrechte erfgenamen.

De auteur behandelde alleen het niet adellijke erfrecht. Vertrekkende van het uitsluitingsbeginsel, zoals de verschillende gewoonten van de streek van Orléans en Parijs sterk onderlijnen, is hij op de regel van de gelijkheid en

van de gedwongen inbreng der Normandische gewoonten gestoten (+ Touraine, Anjou, Etablissements de Saint-Louis, Loudun, Bretagne, Poitou, Angoumois, Aunis, Saintonge, Coutumes de l'Ouest, Grand Perche, Dunois, Châlons, Vitry-le-François, Bar). Hij heeft aldus de zone van toepassing van deze tegenstrijdige beginselen vastgesteld. Dit onderzoek deed hem een overzicht maken van de streken van de bevoorrechte erfgenamen, die slechts later te erkennen zijn (Coutumes du Midi ; coutumes du Centre : Auvergne, Haute Marche, Berry, Bourbonnais, Nivernais ; coutumes de l'Est : Lorraine, Metz, Verdun, Vermandois, Reims, Laon, Noyon, Péronne ; coutumes du Nord : Amiens-Artois, Cambresis, Hainaut, Flandre française, Pays wallon, Lille, Tournai, Douai, Orchies). Nadat dit onderzoek afgesloten was, is de auteur teruggekeerd, ten einde de zone van de zestiende eeuw te omschrijven, naar deze gewoonten van optie, die, bestudeerd via de teksten van de middeleeuwen, er de basis van gevormd hadden (Coutumes de Paris ; Coutumes de l'Ouest et du Nord de Paris : Clermont en Beauvaisis, Senlis, Vexin français, Valois, Soissons ; coutumes de l'Est et Sud-Est de Paris : Melun, Meaux, Troyes, Chaumont-en-Bassigny ; coutumes au Sud et Sud-ouest de Paris : Orléans, Lorris, Montargis, Sens, Auxerre, Blois, Dreux, Chartres, Châteauneuf en Thimerais ; en eigenaardig genoeg : Vlaams- of Maritiem-Vlaanderen).

In zijn besluiten is de auteur erin geslaagd brede horizonten te openen door vergelijkingen te maken met het Duitse, Zwitserse en Scandinafse recht. Belangrijk is ook de kaart van de gelijkheid onder erfgenamen in het gewoonterechtelijk Frankrijk.

Een meester- en een basiswerk, zoals er weinigen nopens dit onderwerp bestaan. Onontbeerlijk voor elke jurist, die dieper in het erfrecht wil peilen !

L. Th. Maes

K. Fr. Krieger, Ursprung und Wurzeln der Rôles d'Océron. — Böhlau Verlag, Keulen-Wenen, 1970.

Van al de bronnen van het middeleeuws zeerecht bezit nauwelijks een enkele een zo grote betekenis als de rechtsverzameling der « Rôles d'Océron », die naar het westfranse eiland Oléron genaamd, in de 14de eeuw in afschriften en vertakkingen praktisch over heel West-Europa waren verspreid.

In Vlaanderen als geldend recht onder de benaming « Zeerecht van Damme » overgenomen, werden zij in deze vorm, naast hamburgse en lubeckse rechtsregels, ten slotte in het zogenaamde « zeerecht van Wisby » opgenomen.

De « rôles d'Océron » waren echter niet alleen van grondleggende betekenis voor de middeleeuwse evolutie van het zeerecht ; hun invloed laat zich ook in moderne zeerechtwetgeving, vóór alles deze van de westeuropese landen, nawijzen.

In verband met deze grote betekenis voor de algemene evolutie van het zeerecht schijnt het dan ook geheel natuurlijk dat deze rechtsverzameling meer dan gelijk welk andere, in de wetenschappelijke literatuur een bijzonder belang kende. Daarbij stonden de vragen naar de oorsprong, de historische achtergronden alsook de verspreiding van de optekening steeds in het middelpunt van de opzoekingen.

De vraag, aan welk land de verdienste van de codificatie toekwam, werd daarbij reeds in de 17de en 18de eeuw op verschillende wijze beantwoord. Terwijl de Fransman C'éirac (Us et Coutumes de la mer, Bordeaux, 1661) en de engelsman John Selden (Mare Clausum, Londen, 1635) respectievelijk de verdienste aan hun land toeschreven, meende de hollander A. Verwer (Nederlands Seerechten,

Amsterdam, 1730) het origineel van de optekening van het zeerecht in het zeerecht van Damme te erkennen, en meende hij de oorsprong van deze rechtsverzameling in het gebied der oude Nederlanden te kunnen leggen.

In de 19de eeuw schiepen de fransman J. M. Pardessus (*Collection des lois maritimes antérieures au XVIIIème siècle*, tome I, Parijs 1828) en de engelsman Sir Travers Twiss (*The Black book of the Admiralty*, vol. I, Londen, 1871), gesteund op een rijke zeerechtelijke bronnenkennis, de basis voor een modern wetenschappelijk onderzoek. Daarbij bewezen zij de originaliteit van de «Rôles d'Oléron» tegenover het zeerecht van Damme met overtuigende bewijzen.

In het begin van deze eeuw verscheen een belangrijke Duitse bijdrage van Th. Kiesselbach over de «Ursprung der Rôles d'Oléron und des Seerechts von Damme» (1966), waarvan de conclusies door de studies van J. Craeybeckx en R. Dion over de geschiedenis van de wijnhandel werden bevestigd.

Wat de tekst van het zeerecht betreft, het origineel van de Rôles d'Oléron blijft onvindbaar, maar er bestaan talrijke kopieën uit de 14de en 15de eeuw, waarvan een in het stadsarchief te Brugge (14de eeuw) en een in de Kon. Bibliotheek te Den Haag (Ms. 0154) (16de eeuw), allebei in 24 hoofdstukken.

Buiten de teksten, waarop J. M. Pardessus, T. Twiss en Th. Kiesselbach, steunden werden nadien nog acht teksten door H.L. Zeller en P. Studer gevonden; terwijl de auteur zelf nog 8 andere handschriften ontdekte, zodat het onderzoek thans op ca. 30 teksten gesteund kan worden.

Bij de tekstcatalogering en voorstelling liet de auteur zich in feite door het gezichtspunt leiden, dat de tekst van de optekening de zekerste basis biedt voor de oplossing van de verschillende problemen. Uitgaande van de tekst werd de rechtsoptekening dan ook in haar oorspronkelijke vorm en haar oorspronkelijk regelingsbereik uitgewerkt en in aansluiting daaraan in rechte gekarakteriseerd.

Ook bij de zich hieraan aansluitende problemen (datering rechtswortels, historische oorsprong van de rechtsspreuken en rechtsoptekening) staat de tekstontleding in het middelpunt van de uiteenzettingen.

Ten einde de lektuur te verlichten en de mogelijkheid te bieden te tekstinterpretatie van de auteur zelf te controleren, werd de oudste overgeleverde versie van de Rôles d'Oléron (het hs. Liber Hrn, Guildhallarchief Londen) samen met een duitse vertaling, aan het einde van het boek gepubliceerd.

Een bronnenopgave, een literatuurlijst, een namen- en een zaakregister maken van dit boek de jongste wetenschappelijke status quaestionis van het probleem.

L. Th. Maes

TIJDSCHRIFTEN

Verzameling der arresten van de raad van state, jaargang 1971 - Inhoudstafel 1971.

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jaargang 24 - nr. 12.

Riolerings. — Politie (gemeente). — Stedebouw. — Vreemdelingen (politie). — Waterlopen (onbevaarbare). — Alfabetische tafel 1972. — Chronologische tafel 1972. —

De verzekeringswereld, jaargang 1972 - nr. 12.

Dr. Jur. J. Van de Rijck, Hoe een kandidaat-Verzekerde overtuigen? — G. De Graef, Rechtspraak en... Vrouwen-

emancipatie. — Varia-Verzekering, Hoofdstuk II — De verzekering tegen invaliditeit. — J. Stasseyns, Weer eens bitere tranen. Ontsnapping aan verzekeringsverplichtingen. — J. Stasseyns, Over aanhangwagens is er heel wat te weten. — H. De Graef, Verzekering tegen diefstal. Het overlijden van de onderschrijver. — Nieuws van de maatschappijen. A.B.B. herdenkt vijftig jarig bestaan met een schenking van ruim 9 miljoen aan home Fabiola te Maasmechelen. — J. Stasseyns, Wijzigingen aan de verkeersbelasting. — H. De Graef, Tarieven en argumenten. De lijfrente. — De verzekering in België 1971/72. — RH. De Wit, De mededelingsplicht van de verzekerde.

Journal des Tribunaux, jaargang 1973 - nr. 4810

Van Honsté, Réflexions sur la lutte contre la criminalité grave (1re partie). — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Revue de droit familial, jaargang 1972 - nr. 2.

Avant-projet de réforme de la législation sur le divorce et la séparation de corps. — Jurisprudence.

Revue de droit penal et de criminologie, jaargang 1972 - nr. 2-3.

Congrès international de criminologie, du 15 au 18 mars 1972. — A. Doucy, Allocution d'ouverture. — R. Legros, Allocution du président du congrès. — P. Cornil, Introduction au thème des frontières. — R. Legros, Les thèmes et les buts du congrès. — H.D. Bosly, Les frontières de la répression pénale, Droit économique. — R. Screvens, J. Messinne, Les frontières de la répression pénale. Mœurs. — C. Van Swieten, Les frontières de la répression pénale. L'imprudence dans la circulation routière. — E.A. Sand, Répression et circulation routière. — J. Dupréel, Rapport général. — Chronique. — Information. — Bibliographie. — Revues. — Jurisprudence.

Revue Française de sociologie, jaargang 1972 - nr. 4.

Annie Kriegel, Du bon usage de la crise. — Jean Millet, Gabriel Tarde et la psychologie sociale. — Mark Kesselman, Systèmes de pouvoir et cultures politiques au sein des partis politiques français. Le cas du Parti socialiste et de l'Union des Démocrates pour la Ve République. — J. Nguyen van Phong, Essai de construction et d'utilisation d'un modèle de conversion religieuse suivant l'exemple constantinien. — Michel Loriaux, L'analyse causale face aux effets d'interaction : réexamen de la méthode de dépendance de Raymond Boudon. — Raymond Boudon, Un concept bien difficile : l'interaction. — Michel Loriaux, Réponse à R. Boudon. — François Gresle, Eléments pour une sociologie du commerce. — Information. — Bibliographie.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD